

İƏİT-in KORPORATİV İDARƏETMƏ PRİNSİPLƏRİ



OECD 

2004

İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsipləri

2004-cü il



İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQ VƏ İNKİŞAF TƏŞKİLATI

İQTİSADİ ƏMƏKDAŞLIQ VƏ İNKİŞAF ÜÇÜN TƏŞKİLATI

1960-cı il dekabrın 14-də Parisdə imzalanmış və 1961-ci il sentyabrın 30-da qüvvəyə minmiş Konvensiyanın birinci maddəsinə əsasən İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) aşağıdakı məqsədlərə qulluq edən siyasətləri həyata keçirir:

- maliyyə sabitliyini qorumaq şərtilə, üzv ölkələrin ən yüksək davamlı iqtisadi inkişafına və əhalinin iş yerləri ilə təmin olunmasına və yaşayış səviyyəsinin artırılmasına nail olmaq və bununla dünya iqtisadiyyatının inkişafına kömək etmək;
- iqtisadi inkişaf prosesində təşkilatın üzvü olan və olmayan ölkələrin stabil iqtisadi irəliləyişinə kömək etmək; və
- beynəlxalq öhdəliklərə uyğun olaraq dünya ticarətinin, hüquq bərabərliyini pozmadan, hərtərəfli genişlənməsinə kömək etmək.

İƏİT-in ilk üzvləri olan ölkələr Avstriya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almaniya, Yunanıstan, İspaniya, İsveç, İsveçrə, Türkiyə, Böyük Britaniya və Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır. Aşağıdakı ölkələr tədricən təşkilata göstərilən tarixlərdə qəbul olunmuşdurlar: Yaponiya (28 aprel 1964), Finlandiya (28 yanvar 1969), Avstraliya (7 iyun 1971), Yeni Zelandiya (29 may 1973), Meksika (18 may 1994), Çex Respublikası (21 dekabr 1995), Macarıstan (7 may 1996), Polşa (22 noyabr 1996), Koreya (12 dekabr 1996) və Slovakiya Respublikası (14 dekabr 2000). İƏİT-in işində Avropa İqtisadi Birliyinin Komissiyası iştirak edir. (İƏİT Konvensiyası, maddə 13).

Originally published by the OECD in English and in French under the titles:

OECD Principles of Corporate Governance - 2004 Edition

Principes de gouvernement d'entreprise de l'OCDE - Édition 2004

© 2004, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Paris.

© 2006, International Finance Corporation for this Azerbaijani edition.

Published by arrangement with the OECD, Paris.

The quality of the Azerbaijani translation and its coherence with the original text is the responsibility of the International Finance Corporation.

© OECD 2004

ABŞ-dan başqa bütün ölkələrdə hazırki materialın hər hansı bir hissəsini qeyri-kommersiya və ya tədris məqsədləri üçün yayılmasına icazə Centre français d'exploitation du droit de copie (CFC) təşkilatından (20, rue des Grands - Augustins, 75006 Paris, France, tel. (33-1) 4407 47 70, fax (33-1) 46 34 67 19) alınmalıdır. ABŞ-da isə materialın yayılması üçün icazə Copyright Clearance Center, Customer Service təşkilatına ((508) 750-8400, 222 Rosewood Drive, Danvers, MA 01923 USA) və ya www.copyright.com saytına müraciət edilərək alın bilər. Bu kitabın bütövlükdə və ya hər hansı bir hissəsinin tərcüməsi və ya yayılması ilə bağlı bütün başqa müraciətlər bu ünvana göndərməlidir: OECD Publications, 2 rue André-Pascal, 75775 Paris Cedex 16, France.

GİRİŞ SÖZÜ

İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsipləri 1999-cu ildə İƏİT ölkələri Nazirləri tərəfindən təsdiq olunmuş və o vaxtdan etibarən bütün dünyada dövlət orqanları, investorlar, şirkətlər və başqa maraqlı tərəflər tərəfindən beynəlxalq standart kimi qəbul olunmuşdur. Onlar korporativ idarəetmə proqramını təkmilləşdirmiş və təşkilatın üzvü olan və olmayan ölkələrin qanunverici və tənzimləyici təşəbbüsləri üçün xüsusi qaydalar (rəhbərlik) təklif etmişlər. Maliyyə Sabitliyi Forumu bu Prinsipləri etibarlı maliyyə sistemləri üçün 12 standartlardan biri kimi müəyyən etmişdir. Bu Prinsiplər İƏİT-ə daxil olan və olmayan ölkələr arasında geniş əməkdaşlıq proqramı üçün özül yaradır və Dünya Bankı/BMK-nın Standartlara və Məcəllələrə Riayət edilməsi üzrə Hesabatlarının (SMRH) korporativ idarəetməyə aid hissəsinin hazırlanmasında əsas (təməl) kimi istifadə edilir.

Hazırkı *Prinsiplər* İƏİT üzvü olan və olmayan ölkələrin təcrübələrini və baş vermiş son hadisələri nəzərə alaraq müfəssəl surətdə təhlil edilmişdir. Hal-hazırda dövlət orqanları korporativ idarəetmənin maliyyə bazarların sabitliyinə, investisiyaların cəlb olunmasına və iqtisadiyyatın inkişafına etdiyi köməyi haqqında daha çox xəbərdardırlar. Şirkətlər qabaqcıl korporativ idarəetmənin onların rəqabətli olmaqlarına necə kömək edəcəyini daha yaxşı başa düşürlər. Investorlar xüsusilə birgə investisiya institutları və etibarlı şəxs (fidusiar təşkilat) qismində çıxış edən pensiya fondları qabaqcıl korporativ idarəetmə təcrübələrinin həyata keçirilməsini təmin etməkdə və bununla öz investisiyalarının dəyərini qoruyub saxlamaqda xüsusi rol oynadıqlarını dərk edirlər. Bugünkü iqtisadiyyatda, korporativ idarəetməyə olan maraq ayrı-ayrı şirkətlərin fəaliyyətində səhmdarların maraqlarından üstün tutulur. Bizim iqtisadiyyatımızda şirkətlər əsas rol oynadığına görə və biz şəxsi depozitlərin idarəedilməsində və təqaüd üçün ayrılan vəsaitlərin qorunmasında əsasən özəl sektorun institutlarına arxalandığımızı görə, qabaqcıl korporativ idarəetmə əhalinin geniş və artmaqda olan kütləsi üçün əhəmiyyətlidir.

Prinsiplərin yenidən baxılması 2002-ci ildə İƏİT ölkələri Nəzirlərinin göstərişi ilə İƏİT-in Korporativ İdarəetməyə dair İşçi Qrupu tərəfindən həyata keçirilmişdir. Təhlil üzv ölkələrin qarşılaşdıqları korporativ idarəetməyə aid müxtəlif problemləri necə həll etdiklərinə dair geniş tədqiqatlarla tamamlanmışdır. Araşdırmada həmçinin İƏİT-in Dünya Bankı və digər sponsorlarla birgə regionların islahatına kömək etmək üçün ərazilərində Korporativ İdarəetməyə dair Dəyirmi masa arxasında Regional Görüşlər təşkil etdiyi İƏİT-dən kənar ölkələrin təcrübələrindən istifadə edilmişdir.

Prinsiplərə yenidən baxılması prosesi bir çox tərəflərin köməyi ilə həyata keçirilmişdir. Prosesdə beynəlxalq institutlar iştirak etmiş və özəl sektoru, fəhlə sinfi, vətəndaş cəmiyyəti və İƏİT-in üzvü olmayan ölkələrin nümayəndələri ilə geniş məsləhətləşmələr keçirilmişdir. Bu proses həmçinin mən tərəfindən təşkil olunmuş iki yüksək səviyyəli yığıncaqlarda iştirak edən beynəlxalq dərəcəli ekspertlərin fikirlərindən faydalanmışdır. Nəhayət, bir çox konstruktiv təkliflər *Prinsiplərin* ilkin nüsxəsi ictimaiyyətin rəyini bilmək üçün internetdə yerləşdiriləndən sonra alınmışdır.

Hazırkı *Prinsiplər* məcburi olmayan standartları və qabaqcıl təcrübələri, o cümlədən onların həyata keçirilməsi üçün ayrı-ayrı ölkələrə və regionlara məxsus şəraitə uyğunlaşdırıla bilən rəhbərlik təklif edən təcrübi alətdir. İƏİT təşkilatın üzvü olan və

olmayan ölkələr arasında davam edən dialoqlar və təcrübələrin mübadiləsi üçün forum təklif edir. Daima dəyişkən şəraitə uyğunlaşmaq üçün İƏİT, tendensiyaları müəyyən etməklə və yeni problemlərin həlli üçün üsullar axtarmaqla, korporativ idarəetmə sistemində baş verən dəyişiklikləri yaxından izləyəcəkdir.

Hazırkı *yenidən nəzərdən keçirilmiş Prinsiplər* İƏİT-in gələcək illər boyu bütün dünyada korporativ idarəetmə strukturunu təkmilləşdirmək üçün birgə səylərə köməkliyini və öhdəliyini gücləndirəcəkdir. Görülmüş işlər cinayət fəaliyyətini tam aradan qaldırmasa da, qanun və qaydaların *Prinsiplərin* tələblərinə uyğun olaraq qəbul edilməsi bu cür fəaliyyətləri çətinləşdirəcəkdir.

Ən vacibi, bizim səylərimiz qabaqcıl bazarların arxalandıqları peşəkar və etik davranış üçün dəyərlərin müəyyən edilməsinə kömək edəcəkdir. Etibar və vəhdət iqtisadi həyatda mühüm rol oynayır və biz, biznesin inkişafı və gələcək tərəqqi naminə, onların lazımı səviyyədə qiymətləndirilməsini təmin etməliyik.



Donald C. Conson
İƏİT-in Baş Katibi

TƏŞƏKKÜR MƏKTUBU

Mən peşəkarlıqları və təcrübələri sayəsində *Prinsiplərə* yenidən baxılması prosesini qısa müddətdə və səmərəli olaraq bitirmiş İşçi Qrupunun üzvlərinə və onun sədri, xanım Veronik İngrama təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Mən həmçinin bizim konsultasiyalarımızda iştirak edən, təkliflərini verən və digər üsullarla *İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsiplərinin* dəyişkən mühitdə əhəmiyyətini vurğulamağa kömək edən dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan rəsmi şəxslərə və ekspertlərə minnətdarlığımı bildirirəm.

İƏİT-in korporativ idarəetməyə dair fəaliyyəti başlayandan əllərindən gələn köməyi əsirgəməyən İra Milşteyn və Ser Adrian Kedburiya və ümumiyyətlə mən tərəfindən Parisdə təşkil olunmuş iki yüksək səviyyəli yığıncaqların bütün iştirakçılarna və digər görkəmli ekspertlərə, o cümlədən: Syuzan Bayes, Syuzan Brey, Ron Bləkvel, Alayn-Xavyer Brit, Devid Braun, Luis Kantidiano, Maria Livanos Katau, Piter Kliford, Endryu Kroket, Stefan Deyvis, Piter Dey, Karmin Di Noya, Con Evans, Cefri Qarten, Leo Qoldşmidt, Ceyms Qrant, Gerd Hösler, Tom Cons, Stefen Coynt, Erik Kəndler, Maykl Kleyn, İqor Kostikov, Deniel Lebeq, Jan-François Lepetit, Klod Malon, Teru Masaki, İl-Çonq Nam, Taiçi Okusu, Maykl Peberu, Karolin Filips, Patrisiya Piter, Con Plender, Maykl Prada, Yan Rixards, Alester Ros Qubi, Albrect Şöfə, Kristian Şrayk, Fernando Tixeyra dos Santos, Kristian Ştrenqer, Barbara Tomas, Jan-Klod Trixet, Tom Vant, Qraham Vord, Edvin Vilyamson, Martin Vassel, Piter Voyke, Devid Rayt və Eddi Vermirshaya xüsusi minnətdarlığımı bildirirəm.

İƏİT-in Korporativ İdarəetməyə dair İşçi Qrupuna, İƏİT-na daxil olan bütün ölkələrdən iştirakçılara əlavə olaraq, Dünya Bankının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) və Beynəlxalq Hesablamalar Bankının (BHB) daimi müşahidəçiləri daxildir. *Prinsiplərin* təhlili məqsədilə, müşahidəçilər qismində Maliyyə Sabitliyi Forumu (MSF), Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsi və Qiymətli Kağızlar üzrə Beynəlxalq Komissiyalar Təşkilatı (QKBKT) dəvət olunmuşdurlar.

Mən həmçinin araşdırma prosesində fəal iştirak edən, o cümlədən İşçi Qrupunun müntəzəm iclaslarında iştirak edən, İƏİT-in Biznes və İstehsalat üzrə Məsləhət Komitəsinin (BİMK) və Həmkarlar İttifaqı üzrə Məsləhət Komitəsinin nümayəndələrinə göstərdikləri köməyə görə təşəkkür edirəm.

Nəhayət mən, İşçi Qrupuna kömək etmək üçün öz vaxtlarını ayran və təcrübələri və bilikləri ilə bölüşən İƏİT-in Maliyyə və Şirkət Əlaqələri üzrə Direktoratın Katibliyinin əməkdaşlarına, o cümlədən: Vilyam Vitrel, Rayner Qeyder, Rinaldo Peçiolli, Robert Ley, Mats İsakson, Qrant Kirkpatrik, Alesandro Qoqlio, Laura Holidey və Korporativ Əlaqələr Şöbəsinin digər işçilərinə minnətdarlığımı bildirirəm.

Mündəricat

Preambula	10
-----------------	----

1-ci hissə

İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsipləri

I. Effektiv korporativ idarəetmə strukturu üçün özülün yaradılması	17
II. Səhmdarların hüquqları və əsas mülkiyyət funksiyaları	18
III. Səhmdarlara eyni yanaşma	20
IV. Korporativ idarəetmədə maraqlı tərəflərin rolu	21
V. Açıqlama və şəffaflıq	22
VI. Müşahidə şurasının vəzifələri	23

2-ci hissə

İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsiplərinin şərh

I. Effektiv korporativ idarəetmə strukturu üçün özülün yaradılması	27
II. Səhmdarların hüquqları və əsas mülkiyyət funksiyaları	30
III. Səhmdarlara eyni yanaşma	37
IV. Korporativ idarəetmədə maraqlı tərəflərin rolu	43
V. Açıqlama və şəffaflıq	46
VI. Müşahidə şurasının vəzifələri	54

İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsipləri

İƏİT-in Korporativ İdarəetmə Prinsipləri İƏİT-in Nazirlər səviyyəsində 1998-ci il aprel ayının 27-28 də keçirdiyi Şura İclasında hökumətlər, digər aidiyyəti beynəlxalq təşkilatlar və özəl sektorla birgə korporativ idarəetmə standartların və rəhbərliklərin təkmilləşdirilməsinə dair irəli sürülən tələbə cavab olaraq hazırlanmışdır. Prinsiplərin 1999-cu ildə razılaşdırılması İƏİT-in üzvü olan və olmayan ölkələrin korporativ idarəetmə təşəbbüsləri üçün təməl yaratmışdır. Bundan əlavə, bu Prinsiplər Maliyyə Sabitliyi Forumu tərəfindən Etibarlı Maliyyə Sistemləri üçün 12 Əsas Standartların biri kimi qəbul edilmişdir. Beləliklə, hazırkı Prinsiplər Dünya Bankı/BMK-nın Standartlara və Məcəllələrə Riayət edilməsi üzrə Hesabatlarının (SMRH) korporativ idarəetməyə aid hissəsi üçün bir özüylə yaradırlar.

İƏİT-in 2002-ci ildə Nazirlər səviyyəsində keçirdiyi Şura İclası İƏİT-in üzvü olan ölkələrdə dəyişikliklərə dair tədqiqat aparmaq və Prinsipləri korporativ idarəetmədə gedən inkişafın nöqtəyi-nəzərdən qiymətləndirmək qərarına gəlmişdir. Bu iş İƏİT-in üzvü olan ölkələrin nümayəndələrindən təşkil olunmuş Korporativ İdarəetməyə dair İşçi Qrupuna həvalə edilmişdir. Əlavə olaraq Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) və Beynəlxalq Hesablamalar üzrə Bankı (BHB) İşçi Qrupunda müşahidəçi qismində iştirak etmişlər. Qiymətləndirmə üçün, İşçi Qrupu həmçinin xüsusi müşahidəçilər qismində Maliyyə Sabitliyi Forumunu (MSF), Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsini və Qiymətli Kağızlar üzrə Beynəlxalq Komissiyalar Təşkilatını (QKBKT) dəvət etmişdir.

Prinsipləri nəzərdən keçirərkən, İşçi Qrupu geniş konsultasiyalar keçirmiş və iştirakçıların köməyi ilə *İƏİT ölkələrində İnkişafın Tədqiqatı* sənədini hazırlamışdır. Konsultasiyalarda İƏİT-in Dünya Korporativ İdarəetmə Forumun dəstəyi ilə Rusiya, Asiya, Cənub Şərq Avropa, Latın Amerikasını və digər ölkələrdə Dünya Bankı və digər İƏİT-na daxil olmayan ölkələri ilə birgə keçirdiyi Korporativ İdarəetməyə dair Dəyirmi masa arxasında Regional Görüşlərdə təmsil olunan bir çox ölkələrin ekspertləri iştirak etmişlər. Bundan əlavə İşçi Qrupu biznes sektoru, investorlar, yerli və beynəlxalq səviyyədə peşəkar qruplar, həmkarlar ittifaqları, mülki təşkilatlar və beynəlxalq standartları müəyyən edən orqanlar kimi maraqlı tərəflərə məsləhətlər vermişdir. Prinsiplərin ilkin nüsxəsi ictimaiyyətin rəyini bilmək üçün internetdə yerləşdirilmiş və böyük sayda cavablar alınmışdır. Onlar geniş ictimaiyyət üçün İƏİT-in internet saytında

yerləşdirilmişdir.

İşçi Qrupu tərkibində aparılan müzakirələrə əsasən, *Tədqiqat* və geniş miqyasda keçirilən məsləhətləşmələr sayəsində alınmış rəylər nəticəsində belə qərara alınmışdır ki, 1999-cu ilin Prinsipləri dəyişikliklər və problemlər nəzərə alınmaqla yenidən işlənilməlidir. Belə razılıq əldə olunmuşdur ki, bu Prinsiplərə, onların müxtəlif hüquqi, mədəni və iqtisadi şəraitə uyğunlaşdırılması lazım olacağını anlayaraq, məcburi olmayan prinsiplər nöqtəyi-nəzərdən yenidən baxılacaqdır. Bu sənəddə təqdim edilən təhlil olunmuş Prinsiplər yalnız İƏİT ölkələrin deyil İƏİT-dan kənar iqtisadiyyatların təcrübələri əsasında hazırlanmışdır.

Preambula

Hazırkı prinsiplər İƏİT-ına daxil olan və daxil olmayan ölkələrin hökumətlərinin öz ölkələrində korporativ idarəetmənin hüquqi, institusional və tənzimləyici strukturlarını qiymətləndirmək və təkmilləşdirmək söylərində onlara köməklik göstərmək və korporativ idarəetməni təkmilləşdirmək prosesində rol oynayan fond birjalarına, investorlara, səhmdar cəmiyyətlərə və digər şəxslərə məsləhətlər vermək və onları istiqamətləndirmək məqsədini daşıyır. Bu prinsiplər səhmləri bazarda azad dövr edən maliyyə və qeyri-maliyyə şirkətləri üçün nəzərdə tutulub. Lakin onlar, tətbiq edilə bilən dərəcədə, birjada təmsil olmayan, məsələn dövlətə məxsus və ya özəl şirkətlərdə korporativ idarəetməni inkişaf etdirmək üçün mühüm bir alətə çevrilə bilər. Hazırkı Prinsiplər İƏİT ölkələrin hökumətləri tərəfindən qabaqcıl idarəetmənin təşkili üçün vacib sayılan ümumi bir özüldür. Güman edilir ki, onlar müxtəsər, beynəlxalq cəmiyyət üçün açıq və aydın olacaqdır. Prinsiplər idarəetmənin “ən yaxşı təcrübələrinin” təkmilləşdirilməsi işində dövlət və özəl sektorlarının söylərini əvəz etmək üçün nəzərdə tutulmayıb.

İƏİT və üzv ölkələrin hökumətləri fundamental strateji məqsədlərə nail olmaq üçün makroiqtisadi və struktur siyasətləri arasında sinerqizmin olduğunu artıq daha çox etiraf etməkdədirlər. Korporativ idarəetmə iqtisadi səmərəliyə və artıma təkan verən və həmçinin investorların etibarını artıran əsas elementdir. Korporativ idarəetmə şirkətin menecmenti, onun şurası, səhmdarları və maraqlı tərəfləri arasında bir sıra münasibətləri əhatə edir. Korporativ idarəetmə həmçinin şirkətin məqsədlərini müəyyən etmək və bu məqsədlərə nail olmaq və şirkətin fəaliyyətinin nəticələrinə nəzarət etmək üçün struktur təklif edir. Qabaqcıl korporativ idarəetmə şirkətin və səhmdarların maraqlarına cavab verən məqsədlərə nail olmaq üçün şuraya və menecmentə lazımi stimulyat yaratmalı və effektiv nəzarəti asanlaşdırmalıdır. Effektiv Korporativ idarəetmənin ayrıca bir şirkət tərkibində və yaxud ümumilikdə iqtisadiyyatda mövcudluğu bazar iqtisadiyyatın düzgün işləməsi üçün zəruri olan etibarın yaranmasına kömək edir. Nəticədə kapitalın cəlb edilməsi xərcləri azalır və şirkətlər öz resurslarından daha səmərəli istifadə etməyə çalışır, və beləliklə artım lazımi səviyyədə saxlanılır.

Korporativ idarəetmə, makroiqtisadi siyasətlər və məhsul və faktor bazarlarında rəqabət daxil olmaqla, şirkətlərin fəaliyyət göstərdiyi daha geniş iqtisadi kontekstin bir hissəsidir. Korporativ idarəetmənin strukturu həmçinin hüquqi, tənzimləyici və institusional mühitdən asılıdır. Əlavə olaraq, biznes etikası və şirkətlərin fəaliyyət göstərdiyi cəmiyyətlərin ekoloji və ictimai maraqlarının tanınması kimi faktorlar da şirkətin reputasiyasına və uzun-müddətli müvəffəqiyyətinə təsir göstərə bilər.

Şirkətlərin idarəetmə və qərar qəbulu proseslərinə təsir edən və onların uzun-müddətli müvəffəqiyyəti üçün vacib olan bir çox faktorların mövcud olduğu halda, hazırkı Prinsiplər diqqəti mülkiyyətçiliyin və nəzarətin ayrılması nəticəsində yaranan idarəetmə problemlərinə yönəldib. Lakin bu, sadəcə səhmdarlarla menecmentin münasibətlərindən bəhs etmir, baxmayaraq ki, bu məsələ həqiqətən də mühüm bir məsələdir. Bəzi ölkələrdə idarəetmə məsələləri həmçinin nəzarət paketinə malik olan

səhmdarların azlıq təşkil edən səhmdarlara qarşı olan səlahiyyətlərindən irəli gəlir. Digər ölkələrdə işçilər onların mülkiyyət hüquqlarından asılı olmayaraq çox mühüm subyektiv hüquqlara malikdirlər. Bununla əlaqədar Prinsiplər nəzarət və tarazlılığın həyata keçirilməsinə dair geniş yanaşmaya əlavə olunmalıdır. Ekologiya, korrupsiya ilə mübarizə və etika məsələləri kimi şirkətin qərar qəbulu prosesinə aid olan digər məsələlər də nəzərə alınır, lakin bu məsələlər İƏİT-in digər sənədlərində (o cümlədən, *Çoxmillətli Müəssisələr üçün Rəhbərlik və Beynəlxalq əməliyyatlarda xarici vəzifəli şəxslərin rüsvətخورluğuna qarşı mübarizəyə dair Konvensiya*) daha ətraflı açıqlanır.

Korporativ idarəetməyə həmçinin idarəetmə sisteminin iştirakçıları arasında olan münasibətlər təsir göstərir. Fiziki şəxslər, ailə şirkətləri, bloklaşdırılmış birliklər, və yaxud holding şirkəti və ya səhmlərinə qarşılıqlı sahib olan digər şirkətlər qismində təmsil olunan nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlar korporativ davranışa çox böyük təsir göstərə bilər. Bəzi ölkələrin bazarlarında institusional investorlar səhmlərin sahibləri kimi korporativ idarəetmədə səsə malik olmaqları barədə tələblərini getdikcə artırır. Fərdi səhmdarlar adətən idarəetmə hüquqlarından istifadə etməyə çalışmırlar, lakin onlar nəzarət paketinə sahib olan səhmdarların və menecmentin ədalətli olmalarında çox maraqlıdırlar. Kreditorlar bir çox idarəetmə sistemlərində mühüm rol oynayır və korporativ fəaliyyətə kənardan nəzarət edirlər. Hökumətlər korporativ idarəetmənin ümumi institusional və hüquqi strukturlarını yaratdığı halda, işçilər və digər maraqlı tərəflər müəssisələrin uzun-müddətli müvəffəqiyyət qazanmasında və fəaliyyətin nəticələrinin yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Bu tərəflərin hər birinin rolu və onların qarşılıqlı əlaqələri həm İƏİT-na daxil olan həm də daxil olmayan ölkələrdə çox müxtəlif olur. Bu münasibətlər qismən qanun və qaydalardan, qismən isə dəyişkən mühitə könüllü uyğunlaşmadan və, ən vacibi, bazar mexanizmlərindən asılıdır.

Korporativ idarəetmənin əsas prinsiplərinin şirkətlər tərəfindən nə dərəcədə yerinə yetirilməsi investisiyaya dair qərarların qəbulu üçün çox mühüm və getdikcə artan bir faktordur. Korporativ idarəetmə təcrübələri və investisiyaların getdikcə artan beynəlxalq xarakteri arasında olan əlaqələr xüsusilə əhəmiyyətlidir. Kapitalın ölkələr arası axını şirkətlərin daha böyük investorlar birliyindən maliyyələşdirmə cəlb etmək imkanlarını artırır. Əgər ölkələr qlobal kapital bazarlarının üstünlüklərindən tam faydalanmaq və uzun-müddətli “səbirli” kapitalı cəlb etmək istəyirlərsə, onların korporativ idarəetmə mexanizmləri etibarlı, hər yerdə qəbul olunan və beynəlxalq prinsiplərə uyğun olmalıdır. Hətta əgər şirkətlər əsas etibarilə xarici mənşəli kapitaldan asılı deyilsə, qabaqcıl korporativ idarəetmə təcrübələrinin tətbiqi yerli investorların etibarını artıracaq, kapitalın cəlb edilməsi xərclərini azaldacaq, maliyyə bazarlarının yaxşı işləməsinə kömək edəcək və nəticədə daha davamlı investisiyaların cəlb edilməsinə kömək edəcəkdir.

Qabaqcıl korporativ idarəetmənin yeganə bir modeli mövcud deyil. Lakin İƏİT-na daxil olan və olmayan ölkələrdə və Təşkilat daxilində aparılan işlər qabaqcıl korporativ idarəetmənin bir sıra ümumi elementlərini müəyyən edibdir. Prinsiplər həmin ümumi elementlərin əsasında hazırlanıb və mövcud olan müxtəlif modelləri daxil edir. Məsələn, bu Prinsiplərdə heç bir müəyyən şura strukturuna üstünlük vermədən “şura” sözü İƏİT və qeyri-İƏİT ölkələrində istifadə olunan şura strukturunun müxtəlif milli

modellərini bildirir. Bəzi ölkələrdə mövcud olan səciyyəvi iki pilləli sistemdə “şura”, bu Prinsiplərdə istifadə olunduğu kimi, “müşahidə şurasını”, “rəhbər işçilər” isə “idarə heyətini” bildirir. Daxili auditor orqanı tərəfindən nəzarət olunan unitar şuralı sistemlərdə də şuraya aid olan prinsiplər, bəzi dəyişikliklər edilməklə, tətbiq edilə bilər. “Korporasiya” və “şirkət” sözləri isə mətnə bir-birini əvəz edirlər.

Hazırkı Prinsiplər məcburi xarakter daşımır və milli qanunvericilik üçün müfəssəl tövsiyələr vermək məqsədini daşımır. Əksinə, onlar məqsədləri müəyyən etməyə çalışır və onlara nail olmaq üçün müxtəlif vasitələr təklif edirlər. Onların məqsədi dayaq nöqtəsi olmaqdır. Onlar dövlət orqanları tərəfindən onların iqtisadi, sosial, hüquqi və mədəni vəziyyətlərini əks etdirən korporativ idarəetmənin hüquqi və tənzimləyici strukturlarını tədqiq etmək və təkmilləşdirmək üçün, və bazar iştirakçıları tərəfindən öz təcrübələrini genişləndirmək üçün istifadə oluna bilər.

Bu Prinsiplər təkamül xarakterlidir və vəziyyətin kəskin dərəcədə dəyişdiyi zaman yenidən nəzərdən keçirilməlidir. Bu dəyişkən dünyada rəqabətə tab gətirmək üçün, şirkətlər yeni tələblərə cavab vermək və yeni imkanları əldə etmək üçün öz korporativ idarəetmə təcrübələrini təkmilləşdirməli və yeni şəraitə uyğunlaşdırmalıdırlar. Hökumətlər həmçinin bazarların səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün müvafiq çevikliyə malik olan və səhmdarların və digər maraqlı tərəflərin ümidlərini doğruldan effektiv tənzimləyici strukturun yaradılmasına görə böyük məsuliyyət daşıyır. Öz korporativ idarəetmə strukturlarının yaradılmasında, qaydaların üstünlükləri və məsrəfləri nəzərə alınmaqla Prinsiplərin necə tətbiq ediləcəyi hökumətlərin və bazar iştirakçıların öhdəsinə verilir.

Hazırkı sənəd iki hissəyə bölünüb. Birinci hissədə təqdim olunan Prinsiplər aşağıdakı sahələri əhatə edir: I) Effektiv korporativ idarəetmə strukturu üçün özülün yaradılması; II) Səhmdarların hüquqları və əsas mülkiyyət funksiyaları; III) Səhmdarlara eyni yanaşma; IV) Korporativ idarəetmədə maraqlı tərəflərin rolu; V) Açıqlama və şəffaflıq; VI) Müşahidə şurasının vəzifələri. Bu prinsiplərin hər biri yağlı kursiv şriftlə yazılmış bir prinsiplə başlayır və bir sıra köməkçi sub-prinsiplərlə müşahidə olunur. Sənədin ikinci hissəsi, oxucuya Prinsiplərin məntiqini başa düşməyə kömək edən şərhərdən ibarətdir. Bu şərhərdə hazırkı Prinsiplərin təcrübi istifadəsi üçün faydalı ola bilən əsas tendensiyalar təsvir edilir və digər alternativ tətbiqi üsullar və misallar təklif olunur.

1-ci hissə

İƏİT-in korporativ idarəetmə prinsipləri

I. Effektiv korporativ idarəetmə strukturu üçün özülün yaradılması

Korporativ idarəetmə strukturu şəffaf və işlək bazarları təşviq etməli, hüquq normaları ilə uyğun olmalı və müxtəlif nəzarət, tənzimləyici və icraedici orqanları arasında məsuliyyətlərin aydın şəkildə bölüşdürülməsini təmin etməlidir.

- A.** Korporativ idarəetmə strukturu onun ümumilikdə iqtisadi fəaliyyətə və bazarın bütövlüyünə təsiri və bazar iştirakçıları üçün yaratdığı stimullar və şəffaf və səmərəli bazarların təşviq etdirməsini nəzərə alınmaqla qurulmalıdır.
- B.** Ölkədəki korporativ idarəetmə təcrübələrinə təsir göstərən hüquqi və tənzimləyici tələblər qanuna uyğun, şəffaf və tətbiq edilə bilən olmalıdır.
- C.** Ölkənin hakimiyyət orqanları arasında vəzifələr aydın şəkildə bölünməli və ictimai maraqlara qulluq etməlidir.
- D.** Nəzarət, tənzimləyici və icraedici orqanlar öz vəzifələrini peşəkar və obyektiv şəkildə yerinə yetirmək üçün səlahiyyətli, düzgün və müvafiq vasitələrə malik olmalıdırlar. Bundan əlavə, onların qərarları vaxtlı, şəffaf və tamamilə aydın olmalıdır.

II. Səhmdarların hüquqları və əsas mülkiyyət funksiyaları

Korporativ idarəetmə strukturu səhmdarların hüquqlarını qorumalı, onlara hüquqlarından istifadə etməsinə imkan yaratmalıdır.

- A.** Səhmdarların əsas hüquqları aşağıdakıları daxil etməlidir: 1) mülkiyyət hüququnu etibarlı şəkildə qeydiyyatdan keçirmək; 2) səhmləri başqasının adına köçürmək və ya ötürmək; 3) şirkət haqqında mühüm və aidiyyəti məlumatı vaxtında və müntəzəm surətdə almaq; 4) səhmdarların ümumi yığıncağında iştirak etmək və səs vermək; 5) müşahidə şurasının üzvlərini seçmək və kənarlaşdırmaq; və 6) şirkətin gəlirindən pay əldə etmək.
- B.** Səhmdarlar aşağıdakı fundamental korporativ dəyişikliklərə dair qərarların qəbulunda iştirak etmək və onlar haqqında məlumat almaq hüququna malik olmalıdırlar: 1) şirkətin nizamnaməsinə, və ya təsis müqaviləsinə, və ya oxşar idarəetmə sənədlərinə edilən dəyişikliklər; 2) əlavə səhmlərin buraxılmasına icazənin verilməsi; 3) fəvqəladə əqdlər, o cümlədən faktiki olaraq şirkətin satılması ilə nəticələnən, bütün aktivlərin və ya onların mühüm hissəsinin ötürülməsi.
- C.** Səhmdarlar səhmdarların ümumi yığıncağında iştirak etmək və səs vermək imkanına malik olmalı və səhmdarların ümumi yığıncağına dair qaydalar, o cümlədən səsvermə prosedurları haqqında məlumatlı olmalıdırlar.
1. Səhmdarlar ümumi yığıncağın vaxtı, yeri və gündəliyi haqqında vaxtlı və dolğun məlumatla təmin edilməli və həmçinin yığıncaqda həll ediləcək məsələlər barəsində dolğun və vaxtlı məlumat almalıdırlar.
 2. Səhmdarlar məntiqi çərçivələr daxilində şuraya suallar vermək, o cümlədən illik kənar audit haqqında suallar vermək, gündəliyə mövzu daxil etmək, və məsələlərin həlli yollarını təklif etmək imkanına malik olmalıdırlar.
 3. Səhmdarlara şura üzvlüyünə namizədlərin irəli sürülməsi və şura üzvlərinin seçilməsi kimi əsas korporativ idarəetmə qərarların qəbulunda iştirak etmək imkanı yaradılmalıdır. Səhmdarlar şura üzvlərinin və rəhbər işçilərin mükafatlandırılması siyasətinə dair öz mövqelərini bildirmək imkanına malik olmalıdırlar. Şura üzvlərinin və işçilərin səhmlərlə mükafatlandırılması sxemi səhmdarlar tərəfindən təsdiq olunmalıdır.
 4. Səhmdarlar iştirak etdikdə və ya iştirak etmədikdə səs vermək imkanına malik olmalı və hər iki halda səsə eyni təsirə malik olmalıdırlar.
- D.** Səhmdarlara səhmdar kapitalında sahib olduqları paya qeyri-proporsional olaraq nəzarət əldə etmək imkanı verən “kapital strukturları” və tədbirlər açıqlanmalıdır.
- E.** Korporativ nəzarət üçün bazarlarının səmərəli və şəffaf qaydada fəaliyyət göstərməsi üçün imkan yaradılmalıdır.
1. Kapital bazarlarında korporativ nəzarətin əldə edilməsi proseslərini, birləşmə kimi fəvqəladə əməliyyatlar, və korporativ aktivlərin mühüm hissəsinin satılmasını idarə edən qaydalar və prosedurlar açıq elan edilməli və

açıqlanmalıdır ki, investorlar öz hüquqlarını və hüquqlarından istifadə qaydalarını başa düşsünlər. Əməliyyatlar şəffaf qiymətlərlə və bütün səhmdarların hüquqlarını onların növünə uyğun olaraq qorunmasını təmin edən ədalətli şərtlərlə həyata keçirilməlidir.

2. Menecmenti və şuranı hesabat verməkdən qorumaq üçün şirkətin satın alınmasına qarşı mexanizmlərdən istifadə olunmamalıdır.

F. Bütün səhmdarlara, o cümlədən institusional investorlara mülkiyyət hüququndan istifadə etmək üçün imkan yaradılmalıdır.

1. Etibarlı şəxs qismində çıxış edən institusional investorlar öz investisiyalarına dair korporativ idarəetmə və səsvermə siyasətlərini, o cümlədən öz səsvermə hüquqlarının istifadəsinə dair mövcud prosedurlarını açıqlamalıdırlar.

2. Etibarlı şəxs qismində çıxış edən institusional investorlar öz investisiyalarına dair mülkiyyət hüquqlarının istifadəsinə təsir edə biləcək maraqların ziddiyyəti məsələlərini necə həll edəcəklərini açıqlamalıdırlar.

G. Səhmdarlar, o cümlədən institusional səhmdarlar, sui-istifadənin qarşısını almaq üçün hallar istisna olmaqla, Prinsiplərlə müəyyən edilmiş əsas hüquqlarına aid məsələlər barədə bir biri ilə məsləhətləşmək imkanına malik olmalıdırlar.

III. Səhmdarlara eyni yanaşma

Korporativ idarəetmə strukturu səhmdarlara, o cümlədən azlıq təşkil edən və xarici səhmdarlara eyni münasibət bəslənməsini təmin etməlidir. Bütün səhmdarlar onların hüquqları pozulduğu halda onları effektiv metodlarla bərpa etmək imkanına malik olmalıdırlar.

A. Eyni növ səhmlərin bütün səhmdarlarına eyni yanaşılmalıdır.

1. Eyni növə aid səhmlər eyni hüquq verməlidirlər. Bütün investorlar səhmlərin hansısa bir növünə dair hüquqlar haqqında məlumatı belə səhmlərin alınmasından qabaq əldə edə bilməlidirlər. Səsvərmə hüquqlarına edilən dəyişikliklər hansı növ səhmlərə mənfi təsir göstərəcəksə, həmin səhmlərlə də təsdiq olunmalıdır.
2. Azlıq təşkil edən səhmdarlar nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlar tərəfindən və ya onların maraqları naminə edilən birbaşa və ya dolayı yolla sui-istifadədən müdafiə olunmalıdırlar və hüquqları pozulduğu halda onları effektiv metodlarla bərpa etmək imkanına malik olmalıdırlar.
3. Səsvərmə zamanı səslər səhmlərin saxlayıcısı və ya nominal sahibi tərəfindən səhmlərin benefisiarı ilə razılaşdırılmış qaydada verilməlidir;
4. Ölkədən kənardan səsvərmə üçün maneələr aradan qaldırılmalıdır.
5. Səhmdarların Ümumi Yığıncağının prosedurları bütün səhmdarlara eyni yanaşmanı təmin etməlidir. Şirkətin prosedurları səslərin verilməsini çətin və ya bahalı prosesə çevirməməlidir.

B. İnsayder əməliyyatları və şəxsi maraqlar üçün əməliyyatlar qadağan olunmalıdır.

C. Müşahidə Şurası üzvləri və rəhbər işçilər hər hansı bir əməliyyatda və ya şirkətə birbaşa təsir göstərə biləcək məsələlərdə birbaşa, dolayı yolla və ya üçüncü tərəfin adından maddi maraqlarının olmasını şuraya açıqlamalıdırlar.

IV. Korporativ idarəetmədə maraqlı tərəflərin rolu

Korporativ idarəetmə strukturu maraqlı tərəflərin qanunla və ya ikitərəfli sazişlərlə müəyyən edilmiş hüquqlarını tanımalı və rifahın, iş yerlərinin yaradılmasını və maliyyə durumu möhkəm olan şirkətlərin davamlı inkişafını təmin etmək üçün şirkətlə maraqlı tərəflərin fəal əməkdaşlığını təşviq etməlidir.

- A.** Maraqlı tərəflərin qanunla və ya ikitərəfli sazişlərlə müəyyən edilmiş hüquqları qorunmalıdır.
- B.** Maraqlı tərəflərin maraqları qanun tərəfindən qorunursa, maraqlı tərəflər hüquqları pozulduğu halda onları bərpa etmək imkanına malik olmalıdırlar.
- C.** Fəaliyyətin effektivliyinin yaxşılaşdırılması üçün işçilərin iştirakını artıran mexanizmlərin yaradılmasına icazə verilməlidir.
- D.** Maraqlı tərəflər korporativ idarəetmə prosesində iştirak etdiyi halda, onlar vaxt-vaxtında və müntəzəm surətdə müvafiq, dolğun və etibarlı məlumat almaq imkanına malik olmalıdırlar.
- E.** Maraqlı tərəflər, o cümlədən işçilər və onları təmsil edən qurumlar, qeyri-qanuni və qeyri-etik təcrübələrə qarşı etirazlarını şuraya sərbəst şəkildə bildirmək imkanında olmalı və bunu etdiklərinə görə onların hüquqları məhdudlaşdırılmamalıdır.
- F.** Korporativ idarəetmə strukturu effektiv və səmərəli müflisləşmə proseduru və kreditorların hüquqlarının həyata keçirilməsi sistemi ilə tamamlanmalıdır.

V. Açıqlama və şəffaflıq

Korporativ idarəetmə strukturu şirkətə aid bütün mühüm məlumatların, o cümlədən şirkətin maliyyə durumu, fəaliyyəti, mülkiyyəti və idarəedilməsi haqqında məlumatların vaxtli və dəqiq açıqlanmasını təmin etməlidir.

- A.** Açıqlanmalı olan mühüm məlumatlar aşağıdakıları daxil etməli, lakin onlarla məhdudlaşmamalıdır:
1. Şirkətin maliyyə və əməliyyat nəticələri.
 2. Şirkətin məqsədləri.
 3. İri səhm payları və səsvermə hüquqlarının sahibləri.
 4. Şura üzvlərinin və rəhbər işçilərin mükafatlandırılması siyasəti, və şura üzvləri barəsində məlumat, o cümlədən onların ixtisası (peşə yararlığı), seçilməsi prosesi, digər şirkətlərdə tutduqları vəzifələri və onların şura tərəfindən müstəqil sayılıb-sayılmamaqları haqqında məlumat.
 5. Əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlar.
 6. Proqnozlaşdırıla bilən risk faktorları.
 7. Əməkdaşlar və digər maraqlı tərəflərlə bağlı məsələlər.
 8. İdarəetmə strukturları və siyasətləri, xüsusilə də hər bir korporativ idarəetmə qaydalarının və ya siyasətinin məzmunu və onların tətbiqi prosesi.
- B.** Məlumatlar yüksək keyfiyyətli mühasibat və maliyyə və qeyri-maliyyə açıqlamaları standartlarına uyğun hazırlanmalı və açıqlanmalıdırlar.
- C.** İllik audit şuranı və səhmdarları maliyyə hesabatlarının real maliyyə vəziyyəti və şirkətin bütün sahələrdə fəaliyyət nəticələrini əks etdirməsinə əmin etmək üçün kənarından müstəqil, səriştəli və peşəkar auditor tərəfindən hazırlanmalıdır.
- D.** Kənar auditorlar səhmdarlara hesabat verməli və şirkətin auditini peşəkar və əsaslı şəkildə aparmağa borcludurlar.
- E.** Məlumatın yayılması üsulları istifadəçilərə müvafiq məlumatı əldə etmək üçün bərabər, vaxtli və sərfəli imkanlar yaratmalıdır.
- F.** Korporativ idarəetmə strukturu məsləhətçilərin, brokerlərin, reyting agentliklərin və digərlərinin investorlar tərəfindən qəbul olunan qərarlara aidiyyəti olan analiz və ya məsləhətlərinin əldə edilməsinə kömək edən və şərait yaradan və bu məsləhət və təhlillərin düzgünlüyünə xələl yetirə biləcək maraqların ziddiyyətindən azad olan səmərəli bir yanaşma ilə tamamlanmalıdır.

VI. Müşahidə şurasının vəzifələri

Korporativ idarəetmə strukturu şirkətin strateji baxımdan istiqamətləndirilməsini, müşahidə şurası tərəfindən menecmentə effektiv nəzarəti və müşahidə şurasının şirkət və səhmdarlar qarşısında cavabdehliyini təmin etməlidir.

- A.** Şura üzvləri tam məlumatlı, vicdanlı, qayğılı və ehtiyatlı olmalı, şirkətin və səhmdarların maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərməlidirlər.
- B.** Şuranın qərarları müxtəlif səhmdar qruplarına fərqli təsir göstərdikdə, şura bütün səhmdarlara qərəzsiz yanaşmalıdır.
- C.** Şura yüksək etik standartlar tətbiq etməlidir. O, maraqlı tərəflərin maraqlarını nəzərə almalıdır.
- D.** Şura müəyyən əsas funksiyaları yerinə yetirməli, o cümlədən:
1. Korporativ strategiyayı, əsas əməliyyat planlarını, risk siyasətini, illik büdcəni və biznes planlarını nəzərdən keçirmək və istiqamətləndirmək; fəaliyyət məqsədlərini müəyyən etmək; onların həyata keçirilməsinə və fəaliyyətin nəticələrinə nəzarət etmək və əsas kapital xərclərinə, gəlirlərə və itkilərə nəzarət etmək.
 2. Şirkətin idarəetmə təcrübələrinin səmərəliyini müşahidə etmək və lazım gəldikdə dəyişikliklər etmək.
 3. Rəhbər işçiləri seçmək, mükafatlandırmaq, onlara nəzarət etmək və, lazım gəldikdə, işdən azad etmək və onların əvəz edilməsinin planlaşdırılmasına nəzarət etmək.
 4. Əsas rəhbər işçilərin və şura üzvlərinin mükafatlandırılmasını şirkətin və səhmdarların uzun müddətli maraqlarına uyğun tənzimləmək.
 5. Şuraya namizədləyin irəli sürülməsi və seçki prosesinin rəsmi və şəffaf şəraitdə keçirilməsini təmin etmək.
 6. Menecmentin, şura üzvlərinin və səhmdarların potensial maraq ziddiyyətlərinə, o cümlədən şirkət aktivlərinin düzgün istifadə olunmamasına və əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlarda qanunsuzluqlara yol verməmək və buna nəzarət etmək.
 7. Şirkətin mühasibat və maliyyə hesabat sistemlərinin, o cümlədən müstəqil auditin, bütövlüyünü və qanuna və müvafiq standartlara uyğunluğunu, və müvafiq nəzarət sistemlərinin, xüsusilə riskin idarəedilməsi, maliyyə nəzarəti və əməliyyatlara nəzarət sistemlərinin mövcudluğunu təmin etmək.
 8. Açıqlama və məlumatın verilməsi proseslərinə nəzarət etmək.
- E.** Şura korporativ əlaqələrə dair müstəqil obyektiv qiymət vermək qabiliyyətinə malik olmalıdır.
1. Şuralar maraqların ziddiyyətinə gətirib çıxara bilən tapşırıqlara müstəqil qiymət

- verməyə qadir olan lazımi sayda qeyri-icraçı şura üzvlərini təyin etməlidir. Bu cür vəzifələrin nümunələri maliyyə və qeyri-maliyyə hesabatların bütövlüyünün təmin edilməsi, əlaqədar şəxslərlə əməliyyatların nəzərdən keçirilməsi, şura üzvlərinin və əsas rəhbər işçilərin təyin edilməsi və onların mükafatlandırılmasıdır.
2. Komitələr yarandıqda, şura onların mandatlarını, tərkibini və iş prosedurunu müəyyən etməli və açıqlamalıdır.
 3. Şura üzvləri öz vəzifələrini səmərəli yerinə yetirməyə qadir olmalıdırlar.
- F.** Şura üzvləri vəzifələrini yerinə yetirmək üçün dəqiq, müvafiq və vaxtlı məlumatı əldə etmək imkanına malik olmalıdırlar.

2-ci hissə

**İƏİT-in Korporativ İdarəetmə
Prinsiplərinin şərh**

I. Effektiv korporativ idarəetmə strukturu üçün özülün yaradılması

Korporativ idarəetmə strukturu şəffaf və işlək bazarları təşviq etməli, hüquq normaları ilə uyğun olmalı və müxtəlif nəzarət, tənzimləyici və icraedici orqanları arasında məsuliyyətlərin aydın şəkildə bölüşdürülməsini təmin etməlidir.

Effektiv korporativ idarəetmə strukturunu yaradılmasını təmin etmək üçün, bütün bazar iştirakçılarının öz şəxsi sazişli münasibətlərini qurduqları zaman etibar edə biləcəkləri hüquqi, tənzimləyici və institusional təməlin yaradılması zəruridir. Belə korporativ idarəetmə strukturu ölkənin xüsusi şəraiti, tarixi və adətindən irəli gələn qanunvericiliyin, qaydaların, özünü-idarəetmə üsullarının, könüllü öhdəliklərin və biznes təcrübələrinin elementlərini daxil edir. Buna görə də qanunvericiliyin, qaydaların, özünü-idarəetmənin, könüllü standartların bu sahədə istənilən qarışıqı ölkədən ölkəyə fərqlənir. Yeni təcrübələr toplandıqca və biznes şəraiti dəyişdikcə, bu strukturun formasının da nizamlanması lazım gələ bilər.

Bu prinsipləri həyata keçirmək istəyən ölkələr, öz korporativ idarəetmə strukturlarına, o cümlədən tənzimləyici və listinq tələblərinə və biznes təcrübələrinə nəzarət etməli, onların bazarın vəhdətinə və iqtisadi fəaliyyətin nəticələrinin yaxşılaşdırmasına dair etdiklərin müsbət təsirin qoruyub saxlanmasını və möhkəmləndirilməsini təmin etməlidir. Bunun bir hissəsi olaraq, korporativ idarəetmə strukturunun müxtəlif elementləri arasında olan qarşılıqlı təsirləri və biri birini tamamlamasını və ümumiyyətlə bu strukturun etik, məsuliyyətli və şəffaf korporativ idarəetmə təcrübələrini təkmilləşdirmək iqtidarında olmasını nəzərə almaq lazımdır. Bu cür təhlil effektiv korporativ idarəetmə strukturunu yaratmaq üçün vacib bir alət kimi qəbul olunmalıdır. Bu baxımdan ictimaiyyətlə effektiv və davamlı ünsiyyət yaxşı təcrübə kimi qəbul olunan mühüm bir ünsürdür. Bundan əlavə hər bir ölkədə yerli qanunverici və tənzimləyici orqanlar korporativ idarəetmə strukturunu qurduqda səmərəli beynəlxalq dialoqa və əməkdaşlığa olan ehtiyacı və onlardan irəli gələn nəticələri nəzərə almalıdır. Bu tələblər yerinə yetirilsə, idarəetmə sistemi, çox güman ki, artıq tənzimlənmədən uzaqlaşacaq, sahibkarlığa dəstək verəcək və həm özəl sektorda həm də dövlət şirkətlərində maraqların ziddiyyətinə zərərin vurulması riskini azaldacaqdır.

A. Korporativ idarəetmə strukturu onun ümumilikdə iqtisadi fəaliyyətə və bazarın bütövlüyünə təsiri və bazar iştirakçıları üçün yaratdığı stimullar və şəffaf və səmərəli bazarların təşviq etdirməsini nəzərə alınmaqla qurulmalıdır.

İqtisadi fəaliyyətin korporativ forması inkişaf üçün böyük qüvvədir. Buna görə də şirkətlərin fəaliyyət göstərdikləri tənzimləyici və hüquqi mühit ümumilikdə iqtisadi nəticələrin əldə edilməsi üçün əsas əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət orqanları müxtəlif şəraitlərdə fəaliyyət göstərən şirkətlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün, dəyərin yaradılması və vəsaitlərin səmərəli yerləşdirilməsi üçün yeni imkanların yaradılmasında onlara kömək edən və lazımı çevikliyə malik olan korporativ strukturun yaradılmasına görə məsuliyyət daşıyırlar. Bu məqsədə nail olmaq üçün, dövlət orqanları diqqəti iqtisadi fəaliyyətin yekun nəticələrinə yönəltməli və siyasətin variantlarını nəzərdən keçirərək, həvəsləndirmə strukturları, özünü-tənzimləmə sistemlərinin səmərəliliyi və sistemə maraqlı ziddiyyətləri ilə iş təcrübəsi kimi, bazarların fəaliyyətinə təsir göstərən əsas meyarlara olan təsiri təhlil etməlidirlər. Şəffaf və səmərəli bazarlar bazar iştirakçılarının intizamlaşdırılmasına və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsinə qulluq edir.

B. Ölkədəki korporativ idarəetmə təcrübələrinə təsir göstərən hüquqi və tənzimləyici tələblər qanuna uyğun, şəffaf və tətbiq edilə bilən olmalıdır.

Əgər bazar qüsurlarını aradan qaldırmaq üçün yeni qanun və ya qaydalar lazım olarsa, onlar həyata keçirilə bilən və bütün tərəflərin maraqlarını nəzərə alaraq səmərəli və asanlıqla tətbiq edilə bilən olmalıdır. Buna nail olmaq üçün effektiv yolu hökumətin və tənzimləyici orqanların şirkətlərlə, onların nümayəndələri və digər səhmdarları ilə məsləhətləşməsidir. Artıq tənzimləmənin, tətbiq olunmayan qanunların, və biznesin fəaliyyətini çətinləşdirən və pisləşdirən qərəzsiz nəticələrin qabağını almaq üçün siyasəti quranların onların ümumi üstünlükləri və məsrəfləri haqqında təsəvvürü olmalıdır. Bu cür qiymətləndirmələrdə tələblərin həyata keçirilməsinə, o cümlədən hökumət orqanlarının fərqləndirilməsinə qarşısını almaq və qanun pozuntuları olduğu halda sanksiyalar tətbiq etmək bacarığına olan ehtiyac nəzərə alınmalıdır.

Korporativ idarəetmənin məqsədləri həmçinin qanun və ya qaydalar statusu olmayan könüllü qəbul olunmuş məcəllələrdə və standartlarda izah olunub. Bu cür məcəllələr korporativ idarəetmə tədbirlərinin təkmilləşdirilməsində mühüm rol oynadıqları halda, onlar səhmdarlar və digər maraqlı tərəflər üçün öz statusları və yerinə yetirilməsi barədə qeyri-müəyyənlik yaradır. Məcəllələr və prinsiplər milli standart kimi və ya hüquqi və yaxud tənzimləyici qanunların əvəzi kimi işləndikdə, bazar etibarlılığı onların statusunun, yəni müddətinin, yerinə yetirilməsi şərtlərinin, uyğunluğunun və sanksiyalarının acıq müəyyən edilməsini tələb edir.

C. Ölkənin hakimiyyət orqanları arasında vəzifələr aydın şəkildə bölünməli və ictimai maraqlara qulluq etməlidir.

Korporativ idarəetmə tələbləri və təcrübələri şirkətin qanunu, qiymətli kağızlar üzrə qaydalar, mühasibat və audit standartları, müflisləşmə barədə

qanunvericiliyi, müqavilələr barədə qanunvericiliyi, əmək qanunvericiliyi və vergi qanunvericiliyi kimi hüquqi sənədlərin təsirinə məruzdur. Belə şəraitdə, müxtəlif hüquqi təsirlər qədsiz olaraq korporativ idarəetmənin əsas məqsədlərinə nail olmaq imkanını azaldan təsadüflərin və konfliktlərin yaranması riskinə gətirib çıxara bilərlər. Dövlət orqanlarının bu risklərdən xəbərdar olması və onların qabağını almaq üçün tədbirlərin görülməsi vacibdir. Tələblərin səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsi müxtəlif orqanlar arasında nəzarət, icra və tətbiq etmə funksiyalarının aydın şəkildə bölüşdürülməsini tələb edir ki, əlavə orqanların və agentliklərin səlahiyyətləri nəzərə alınsın və daha səmərəli istifadə olunsun. Üst-üstə düşən və yəqin ki, bir birinə zidd olan qaydalar, tənzimləyici vakuunun yaranmaması (heç bir orqanın səlahiyyətinə aid olmayan məsələlər) və şirkətlərin çoxsaylı sistemlərə uyğunlaşmasına dair məsrəflərin minimum səviyyəyə endirilməsi üçün, nəzarət altında saxlanılmalıdır.

Tənzimləyici orqanların vəzifələri və onların nəzarət funksiyaları qeyri-hökumət orqanlarına verildəndə, onun nə üçün və hansı hallarda verilməsi qiymətləndirilməlidir. Bu cür təşkilatların idarəetmə strukturunun şəffaflığı və ictimai maraqlara qulluq etməsi də əhəmiyyətlidir.

D. Nəzarət, tənzimləyici və icraedici orqanlar öz vəzifələrini peşəkar və obyektiv şəkildə yerinə yetirmək üçün səlahiyyətli, düzgün və müvafiq vasitələrə malik olmalıdırlar. Bundan əlavə, onların qərarları vaxtlı, şəffaf və tamamilə aydın olmalıdır.

Tənzimləyici səlahiyyətlər maraqlar ziddiyyəti olmadan öz funksiyalarını yerinə yetirə bilən və məhkəmə tərəfindən nəzarət edilə bilən orqanlara həvalə edilməlidir. Açıq səhmdar cəmiyyətlərinin, korporativ tədbirlərin və açıqlamaların sayı və həcmi böyüdükcə, nəzarət, tənzimləyici və icra orqanların resursları tükənə bilər. Nəticədə, inkişafa davam gətirmək üçün, onlar səmərəli nəzarəti həyata keçirməyə malik olan tam peşəkar işçilərə və lazımı səviyyədə maliyyələşdirilmiş tədqiqat aparmaq imkanlarına böyük ehtiyac duyacaqlar. İşçiləri rəqabətli şərtlərlə işə cəlb etmək imkanı nəzarət və icra orqanların müstəqilliyini və onların gördükləri işin keyfiyyətini artıracaqdır.

II. Səhmdarların hüquqları və əsas mülkiyyət funksiyaları

Korporativ idarəetmə strukturu səhmdarların hüquqlarını qorumalı, onlara hüquqlarından istifadə etməsinə imkan yaratmalıdır.

Səhmdar kapitalına sərmayə qoyuluşu edən investorlar müəyyən mülkiyyət hüquqlarına malikdirlər. Məsələn səhm payı alına, satıla və ya ötürülə bilər. Səhm payı investora şirkətin gəlirinin bir hissəsini əldə etmək hüququnu verir və onun məsuliyyəti qoyulan sərmayənin həcminə görə məhdudlaşır. Bundan əlavə səhm payı öz sahibinə şirkət haqqında məlumat almaq və əsasən səhmdarların ümumi yığıncağında iştirak etməklə və orada səs verməklə şirkətin fəaliyyətinə təsir göstərmək hüququnu verir.

Ancaq praktik cəhətdən şirkət səhmdarların arasında referendumun keçirilməsi ilə idarə oluna bilməz. Səhmdarlar maraqları, məqsədləri, investisiya perspektivləri və imkanları fərqli olan şəxslərdir. Ondan əlavə şirkətin menecmenti biznes məsələlərinə aid qərarları tez qəbul etməyi bacarmalıdır. Bu cür reallığı və tez dəyişən və daima inkişafda olan bazar şəraitində şirkəti idarə etmək çətin olduğunu nəzərə alaraq, şirkətin idarə edilməsinə görə məsuliyyəti səhmdarlar tərəfindən öz üzərinə götürülməsi güman edilmir. Şirkətin strategiyasına və əməliyyatlarına görə məsuliyyət şuranın və şura tərəfindən seçilən, mükafatlandırılan və, lazım gəldikdə, işdən azad edilə bilən menecmentin üzərinə düşür.

Səhmdarların şirkətin fəaliyyətinə təsir göstərmək hüquqları şura üzvlərinin seçilməsi və ya şuranın tərkibinə dair digər təsir vasitələri, şirkətin nizamnamə sənədlərinə dəyişikliklərin edilməsi, fəvqəladə əməliyyatların təsdiq edilməsi və səhmdar cəmiyyətləri haqqında qanunda və şirkətin daxili sənədlərində müəyyən edilmiş digər əsas məsələlər kimi fundamental məqamlar üzərində cəmləşir. Bu hissədə bütün İƏİT-na daxil olan ölkələrin qanunları ilə qəbul olunmuş səhmdarların əsas hüquqlarının xülasəsi verilir. Müxtəlif ölkələrdə səhmdarların digər əlavə hüquqları da təcrübədən keçirilir, məsələn auditorları seçmək və təsdiq etmək, şuraya namizədləri birbaşa təklif etmək, səhmləri girov qoymaq, gəlirlərin bölüşdürülməsini təsdiq etmək və sairə.

A. Səhmdarların əsas hüquqları aşağıdakıları daxil etməlidir: 1) mülkiyyət hüququnu etibarlı şəkildə qeydiyyatdan keçirmək; 2) səhmləri başqasının adına köçürmək və ya ötürmək; 3) şirkət haqqında mühüm və müvafiq məlumatı vaxtında və müntəzəm surətdə almaq; 4) səhmdarların ümumi yığıncağında iştirak etmək və səs vermək; 5) müşahidə şurasının üzvlərini seçmək və kənarlaşdırmaq; və 6) şirkətin gəlirindən pay əldə etmək.

B. Səhmdarlar aşağıdakı fundamental korporativ dəyişikliklərə dair qərarların qəbulunda iştirak etmək və onlar haqqında məlumat almaq hüququna malik olmalıdırlar: 1) şirkətin nizamnaməsinə, və ya təsis müqaviləsinə, və ya oxşar idarəetmə sənədlərinə edilən dəyişikliklər; 2) əlavə səhmlərin buraxılmasına icazənin verilməsi; 3) fəvqəladə əqdlər, o cümlədən faktiki olaraq şirkətin satılması ilə nəticələnən, bütün aktivlərin və ya onların mühüm hissəsinin ötürülməsi.

Şirkətlərin ortaqlıqlar və əlaqədar şirkətlər yaratmaq və onlara əməliyyat aktivlərini, nağd pul axını hüquqlarını və digər hüquq və öhdəlikləri ötürmək imkanında olması biznesin çevikliyi və mürəkkəb təşkilatlarda hesabatlılığın ötürülməsi üçün vacibdir. Bu həmçinin şirkətə əməliyyat aktivlərindən azad olmaq və yalnız holding şirkətinə çevrilmək imkanını verir. Lakin, müvafiq “checks and balances” prinsipi olmadan, bu cür imkanlardan yenə də sui-istifadə oluna bilər.

C. Səhmdarlar səhmdarların ümumi yığıncağında iştirak etmək və səs vermək imkanına malik olmalı və səhmdarların ümumi yığıncağına dair qaydalar, o cümlədən səsvermə prosedurları haqqında məlumatlı olmalıdırlar.

- 1. Səhmdarlar ümumi yığıncağın vaxtı, yeri və gündəliyi haqqında vaxtlı və dolğun məlumatla təmin edilməli və həmçinin yığıncaqda həll ediləcək məsələlər barəsində dolğun və vaxtlı məlumat almalıdırlar.**
- 2. Səhmdarlar məntiqi çərçivələr daxilində şuraya suallar vermək, o cümlədən illik kənar audit haqqında suallar vermək, gündəliyə mövzu daxil etmək, və məsələlərin həlli yollarını təklif etmək imkanına malik olmalıdırlar.**

Səhmdarların ümumi yığıncaqda iştiraklarını təşviq etmək üçün, bəzi şirkətlər təkliflərin və dəyişikliklərin edilməsi prosesini asanlaşdıraraq onların gündəliyə mövzu daxil etmək imkanlarını genişləndirir. Səhmdarların qabaqcadan suallar vermək və menecment və şura üzvləri tərəfindən onların cavablandırılmasını tələb etmək imkanı da artırılır. Səhmdarlar həmçinin kənar audit hesabatına dair suallar vermək imkanına malik olmalıdır. Şirkətlər bu cür imkanlardan düzgün istifadə olunmasını təmin etmək üçün ədalətli tədbirlər görürlər. Məsələn, səhmdarların irəli sürdükləri təklifləri gündəliyə daxil etmək üçün onlar müəyyən bazar dəyəri olan paya və ya səhmlərin müəyyən faizinə sahib olan və yaxud səsvermə hüququna malik olan səhmdarlar tərəfindən dəstəklənməlidirlər.

Bu cür məhdudiyətlər azlıq təşkil edən səhmdarlara gündəliyə məsələlər daxil etməkdə mane olmamaq üçün mülkiyyət cəmləşmələri nəzərə

alınmaqla müəyyən edilməlidir. Səhmdarların təsdiq olunmuş və səhmdarların ümumi yığıncağının səlahiyyətinə aid olan qərarlar şura tərəfindən baxılmalıdır.

- 3. Səhmdarlara şura üzvlüyünə namizədlərin irəli sürülməsi və şura üzvlərinin seçilməsi kimi əsas korporativ idarəetmə qərarların qəbulunda iştirak etmək imkanı yaradılmalıdır. Səhmdarlar şura üzvlərinin və rəhbər işçilərin mükafatlandırılması siyasətinə dair öz mövqelərini bildirmək imkanına malik olmalıdırlar. Şura üzvlərinin və işçilərin səhmlərlə mükafatlandırılması sxemi səhmdarlar tərəfindən təsdiq olunmalıdır.**

Şura üzvlərini seçmək səhmdarların əsas hüquqlarındandır. Seçki prosesinin səmərəli keçməsi üçün səhmdarlar şura üzvlərinin namizədliklərinin irəli sürülməsi prosesində iştirak etməli və ayrıca hər bir namizədə və ya namizədlər siyahısına səs vermək imkanına malik olmalıdırlar. Bu baxımdan bir çox ölkələrdə səhmdarlar şirkət tərəfindən onlara göndərilən etibarnamə əsasında hazırlanmış materialları, sui-istifadənin qarşısını almaq üçün bəzi məhdudiyyətlər qoyulmaqla, əldə edə bilər. Namizədlərin irəli sürülməsinə gəldikdə, bir çox ölkələrdə şuralar namizədlərin təyin edilməsi prosedurlarına uyğunluğu təmin etmək və peşəkar və tarazlaşdırılmış şura üzvlərinin axtarışını asanlaşdırmaq və bu prosesə nəzarət etmək üçün nominasiya komitələri yaratmışdırlar. Bir çox ölkələrdə bu komitədə müstəqil şura üzvlərinin əsas rol oynaması yaxşı təcrübə sayılır. Seçki prosesini daha da təkmilləşdirmək üçün, hazırkı Prinsiplər hər bir namizədin bacarığının və səriştəsinin məlumat əsasında qiymətləndirilməsinə şərait yaratmaq üçün namizədlərin irəli sürülməsi prosesinin və namizədlərin təcrübələrinin və tərcümeyi-hallarının tam açıqlanmasını tələb edir.

Prinsiplər şura tərəfindən müəyyən edilmiş mükafatlandırma siyasətinin açıqlanmasını tələb edir. Şuranın potensialını və şuraya namizədlərdə axtardıqları keyfiyyətləri qiymətləndirdikdə, səhmdarların mükafatlandırma ilə şirkətin fəaliyyətinin nəticələri arasında olan əlaqə haqqında məlumatlı olmaları xüsusilə vacibdir. Şuranın və rəhbər işçilərin müqavilələri səhmdarların ümumi yığıncağı tərəfindən təsdiq olunmasa da, onlara öz fikirlərini bildirmək üçün hər hansısa bir vasitə yaradılmalıdır. Bir sıra ölkələr şura üzvlərinin əmək müqavilələrinə zərər vurmadan səhmdarların fikirlərini şuraya bildirmək üçün məşvərətçi səsvermədən istifadə edirlər. Səhmdar kapitalı əsasında qurulmuş sxemlərdə, onların səhmdar kapitalını azaltmaq və menecmenti həvəsləndirmək imkanı onu bildirir ki, onlar səhmdarlar tərəfindən ayrıca hansısa bir şəxs üçün və yaxud da bütünlüklə həmin sxemin siyasəti üçün təsdiq olunmalıdır. Sayı artmaqda olan bir çox ölkələrdə mövcud sxemlərə edilən hər hansı bir mühüm dəyişikliklər təsdiq olunmalıdır.

- 4. Səhmdarlar iştirak etdikdə və ya iştirak etmədikdə səs vermək imkanına malik olmalı və hər iki halda səsə eyni təsirə malik olmalıdırlar.**

Hızırkı Prinsiplər etibarnamə əsasında səsvermənin ümumi qəbul edilməsini təklif edir. İnvestorların istiqamətləndirilmiş etibarnaməli

səsverməyə etimad edə bilməsi səhmdarların hüquqlarının genişləndirilməsi və qorunması üçün həqiqətən vacibdir. Korporativ idarəetmə strukturu etibarnaməli səslərin etibarnaməni verən şəxsin göstərişi ilə istifadə olunmasını təmin etməlidir və istiqamətləndirilməyən etibarnaməli səsverməyə aid məlumatlar açıqlanmalıdır. O ölkələrdə ki, şirkətlərə etibarnamə ilə səsverməyə icazə verilir, yığıncağın Sədri (çox zaman etibarnamə ilə şirkət tərəfindən əldə edilmiş səsvermə hüququ verilən şəxs) tərəfindən göstərişsiz etibarnamələrin səsvermə hüquqlarından nə cür istifadə edilməsi haqqında məlumatın açıqlanması vacibdir. Şirkətin pensiya fondları və işçilərin mülkiyyət planları üçün etibarnamələr şura və ya menecment tərəfindən əldə edildikdə, səsverməyə dair göstərişlər açıqlanmalıdır.

Səhmdarların iştirakına kömək etmək məqsədinə uyğun olaraq, şirkətlər səsvermə zamanı informasiya texnologiyasından, o cümlədən iştirak etmədikdə elektron səsvermədən istifadə hallarını artırmağa çalışmalıdırlar.

D. Səhmdarlara səhmdar kapitalında sahib olduqları paya qeyri-proporsional olaraq nəzarət əldə etmək imkanı verən “kapital strukturları” və tədbirlər açıqlanmalıdır.

Bəzi kapital strukturları səhmdarların şirkətin səhmdar kapitalında olan payına uyğun olmayan nəzarəti həyata keçirməyə imkan verir. Piramida strukturları, qarşılıqlı sahiblik və məhdudlaşdırılmış və ya çoxşahəli səsvermə hüquqları nəzarət paketinə sahib olmayan səhmdarların şirkətin siyasətinə təsirini azaltmaq üçün istifadə oluna bilərlər.

Mülkiyyət münasibətlərinə əlavə olaraq digər üsullar da şirkətin nəzarətinə təsir göstərə bilər. Ayrı-ayrılıqda ümumi səhmdar kapitalında nisbətən az payı olan səhmdarlar qrupları üçün yayılmış bir vasitə səhmdar sazişləridir ki, onların vasitəsilə səhmdarlar çoxluq təşkil etmək və yaxud ən azından ən böyük səhmdarlar blokunu yaratmaq imkanını əldə edə bilərlər. Səhmdar sazişləri adətən saziş iştirakçlarına, digər iştirakçılar səhmlərini satmaq istədikdə, onları almaq üçün müstəsna hüquq verir. Bu cür sazişlərdə onun iştirakçılarından öz səhmlərini müəyyən müddət satmamağı tələb edən müddəalar da ola bilər. Səhmdar sazişləri şura və ya Sədri necə seçmək məsələlərinə də toxuna bilər. Saziş şərtləri həmçinin onun iştirakçılarından səslərin blok şəkilində verilməsini tələb edə bilər. Bəzi ölkələr bu cür sazişlərə yaxından nəzarət etmək və onların müddətini məhdudlaşdırmaq qərarına gəliblər.

Səslərin sayına qoyulan yuxarı hədd, səhmdarın sahib olduğu səhm sayından asılı olmayaraq, onun səsvermədə istifadə edə biləcəyi səslərin sayına məhdudiyət qoyur. Bu cür mexanizmlər nəzarətin bölünməsinə gətirib çıxarır və nəticədə səhmdarlara ümumi yığıncaqda iştirak etmək üçün əlavə stimulyaradır.

Bu mexanizmlərin səhmdarların şirkətin siyasətinə təsirini yenidən bölüşdürmək qüvvəsində olduğunu nəzərə alaraq, səhmdarlar bütün buna oxşar kapital strukturların və prosedurların açıqlanacağına tam əsasla ümid edə bilərlər.

E. Korporativ nəzarət üçün bazarlarının səmərəli və şəffaf qaydada fəaliyyət göstərməsi üçün imkan yaradılmalıdır.

- 1. Kapital bazarlarında korporativ nəzarətin əldə edilməsi proseslərini, birləşmə kimi fəvqəladə əməliyyatlar, və korporativ aktivlərin mühüm hissəsinin satılmasını idarə edən qaydalar və prosedurlar açıq elan edilməli və açıqlanmalıdır ki, investorlar öz hüquqlarını və hüquqlarından istifadə qaydalarını başa düşsünlər. Əməliyyatlar şəffaf qiymətlərlə və bütün səhmdarların hüquqlarını onların növünə uyğun olaraq qorunmasını təmin edən ədalətli şərtlərlə həyata keçirilməlidir.**
- 2. Menecmenti və şuranı hesabat verməkdən qorumaq üçün şirkətin satın-alınmasına qarşı mexanizmlərdən istifadə olunmamalıdır.**

Bəzi ölkələrdə şirkətlər onları satın-alınmadan qoruya bilən mexanizmlərdən istifadə edirlər. Lakin, həm investorlar həm də fond birjalari bu cür mexanizmlərin korporativ nəzarət bazarlarının fəaliyyətinə ciddi maneələr törədə biləcəyinə görə narahatçılıq keçirirlər. Bəzi hallarda satın-alınmadan qorunma üsulları sadəcə menecmentin və ya şuranın səhmdarların nəzarətindən qorunması üçün istifadə oluna bilər. Satın-alınmadan qorunma mexanizmlərini həyata keçirdikdə və satın-alınma təklifləri ilə işləyən zaman, şuranın səhmdarlara və şirkətə qarşı fidusiar öhdəlikləri öndə olmalıdır.

F. Bütün səhmdarlara, o cümlədən institusional investorlara mülkiyyət hüququndan istifadə etmək üçün imkan yaradılmalıdır.

İnvestorların investisiya dair müxtəlif məqsədləri olduğu üçün, bu Prinsiplər müəyyən bir investisiya strategiyasını və investorların fəallığının optimal dərəcəsini təklif etmir. Bununla belə bir çox investorlar elə qərara gəlirlər ki, səmərəli həcmdə analitik tədqiqatlar aparılmaq və öz səsvermə hüquqlarından istifadə etməklə, müsbət maliyyə nəticələrə nail olmaq mümkündür.

- 1. Etibarlı şəxs qismində çıxış edən institusional investorlar öz investisiyalarına dair korporativ idarəetmə və səsvermə siyasətlərini, o cümlədən öz səsvermə hüquqlarının istifadəsinə dair mövcud prosedurlarını açıqlamalıdır.**

Səhmlərin institusional investorlar tərəfindən əldə edilməsi artmaqda olan ümumi haldır. Bu baxımdan korporativ idarəetmə sisteminin və şirkətə nəzarətin səmərəliliyi və etibarlılığı əsas etibarlı öz səhmdar hüquqlarından məlumatlı şəkildə istifadə edə bilən və sərmayə yerləşdirdikləri şirkətlərdə mülkiyyət funksiyalarını səmərəli surətdə həyata keçirə bilən institusional investorlardan asılıdır. Bu prinsiplər institusional investorlardan öz səslərindən istifadə etməyi tələb etməsə də, onları öz mülkiyyət funksiyalarından nə cür istifadə etdiklərini, xərclərin səmərəliliyini nəzərə almaqla, açıqlamağa çağırır. Pensiya fondları, kollektiv investisiya strukturları və bəzi sığorta şirkətləri kimi etibarlı şəxs qismində çıxış edən təşkilatlar üçün səs vermək hüququ öz müştəriləri adından etdikləri investisiyanın dəyərinin bir hissəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Investorun

mülkiyyət hüququndan istifadə edə bilməməsi onun üçün itkilərlə nəticələnə bilər və buna görə də onlar institusional investorların apardıqları siyasət haqqında xəbərdar olmalıdırlar.

Bəzi ölkələrdə korporativ idarəetmə siyasətlərinin bazara açıqlanması tələbi kifayət qədər müfəssəldir və təşkilatın şirkətə hansı şəraitdə müdaxilə edəcəyinə dair ətraflı strategiyaların, bu cür müdaxilə üçün onların istifadə edəcəkləri üsulların, və strategiyanın effektivliyini necə qiymətləndiriləcəyinin açıqlanmasına dair tələbləri daxil edir. Bir sıra ölkələrdə institusional investorların öz səsələrindən istifadə etdikləri haqqında hesabatların açıqlanması tələb olunur və yaxud yaxşı təcrübə hesab edilir, və “istifadə et və ya açıqla” prinsipi əsasında həyata keçirilir. Açıqlama onların müştərilərinə (yalnız hər bir müştərinin öz qiymətli kağızına aid) və ya, qeydiyyatdan keçmiş investisiya şirkətlərinə investisiyalara dair məsləhətçilər olduğu halda, daha ucuz başa gələn prosedur sayılan, bazara verilir. Səhmdarların ümumi yığıncaqlarında iştirak etməyə dair əlavə yanaşma portfel şirkətlərlə davamlı dialoq yaratmaqdır. Baxmayaraq ki, bütün investorlara eyni yanaşmaq və bazara açıqlanmayan məlumatı onlara verməmək şirkətin öhdəliyinə aiddir, institusional investorlarla şirkət arasında bu cür dialoqlar təşviq edilməlidir, xüsusilə də lazımsız tənzimləyici maneələrin aradan götürülməsi vasitəsilə. Bu səbəbdən şirkət tərəfindən verilən əlavə məlumat adətən ümumi məlumatlardan və bazara açıqlanmış məlumatın təfəsilatından ibarətdir.

Fidusiar institusional investorlar korporativ idarəetmə siyasətini qurduqda və açıqladıqda, onun səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi investorlardan, öz benefisiarları və portfel şirkətləri gözlədiyi qaydada bu siyasəti təqib etmək üçün müvafiq insan və maliyyə resurslarının olmasını tələb edir.

2. Etibarlı şəxs qismində çıxış edən institusional investorlar öz investisiyalarına dair mülkiyyət hüquqlarının istifadəsinə təsir edə biləcək maraqların ziddiyyəti məsələlərini necə həll edəcəklərini açıqlamalıdırlar.

Səsələrindən istifadə etmək və əsas mülkiyyət funksiyalarını həyata keçirmək üçün vasitəçilərə verilən həvəsləndirmələr müəyyən şəraitdə səhmlərin birbaşa sahiblərinə verilənlərdən fərqlənə bilər. Bu cür fərqlər bəzi hallarda kommərsiya baxımından faydalı ola bilər, lakin digər tərəfdən, fidusiar təşkilat digər maliyyə təşkilatın və xüsusilə birləşmiş maliyyə qrupunun törəmə və ya əlaqəli (afilə edilmiş) təşkilatı olduqda, maraqların kəskinləşən ziddiyyətindən irəli gələ bilər. Bu cür ziddiyyətlər əsas biznes münasibətlərindən, məsələn portfel şirkətin vəsaitlərinin idarəedilməsinə dair razılaşmadan, irəli gəldikdə, həmin ziddiyyətlər müəyyən edilməli və açıqlanmalıdırlar.

Eyni zamanda, təşkilatlar onların əsas mülkiyyət hüquqlarını həyata keçirmək imkanına mənfi təsiri azaltmaq üçün gördükləri tədbirləri açıqlamalıdırlar. Bu cür tədbirlər fondların idarəedilməsi üçün ayrılan mükafatların təşkilatın tərkibində yeni biznesin əldə edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitlərdən ayrılmasını daxil edə bilər.

G. Səhmdarlar, o cümlədən institusional səhmdarlar, sui-istifadənin qarşısını almaq üçün hallar istisna olmaqla, Prinsiplərlə müəyyən edilmiş əsas hüquqlarına aid məsələlər barədə bir-biri ilə məsləhətləşmək imkanına malik olmalıdırlar.

Müəyyən edilib ki, səpələnmiş mülkiyyəti olan şirkətlərdə fərdi səhmdarlar əməliyyatların aparılmasına dair məsrəflərə “zəmanət vermək” və fəaliyyətin nəticələrinin nəzarətinə investisiya etmək üçün şirkətin çox az payına malik ola bilərlər. Bundan əlavə, əgər kiçik səhmdarlar bu cür əməliyyatlara investisiya edirlərsə, digərləri heç bir vəsait qoymadan ondan faydalana bilərlər (yəni “özgə xərcinə dolanan” kimi). Nəzarət üçün stimulların azaldılmasına qulluq edən bu cür təsir, təşkilatlara və xüsusilə etibarlı şəxs qismində çıxış edən maliyyə təşkilatlarına fərdi şirkətlərdə öz paylarını artırmaq və ya sadəcə səpələmək qərarını qəbul etməkdə, çox güman ki, heç bir problem yaratmayacaqdır. Lakin, mühüm payın əldə edilməsinə dair digər xərclər yenə də böyük ola bilər. Bir çox hallarda institusional investora bunu etməyə icazə verilmir, çünki bu onların imkanı daxilində deyil və yaxud onlardan öz aktivlərinin prudensial sayılan hissəsindən daha artığını bir şirkətə investisiya edilməsini tələb edə bilər. Səpələnmənin xeyrinə olan bu cür uyğunsuzluğu aradan qaldırmaq üçün, onlara şura üzvlərinin namizədliklərinin irəli sürülməsində və seçilməsində öz qüvvələrini cəmləşdirməyə, gündəliyə təklif irəli sürməyə və korporativ idarəetməni təkmilləşdirmək üçün şirkətlə birbaşa müzakirələr etməyə icazə verilməli və hətta bu cür hallar təşviq edilməlidir. Ümumiyyətlə səhmdarlara etibarnamə əsasında görülən işlərin rəsmiyyətinə varmadan bir-biri ilə ünsiyyətdə olmağa icazə verilməlidir.

O da nəzərə alınmalıdır ki, investorlar arasında əməkdaşlıq, bazarlarla manipulyasiya etmək və heç bir satın-alınma qaydalarına riayət etməməklə, şirkətə nəzarəti əldə etmək üçün istifadə oluna bilər. Bundan əlavə, əməkdaşlıq həm də rəqabət haqqında qanundan boyun qaçırmaq məqsədinə qulluq edə bilər. Bu səbəbdən, bəzi ölkələrdə institusional investorların səsvermə strategiyalarına dair əməkdaşlıq etmək imkanları məhdudlaşdırılır və ya onlara qadağa qoyulur. Səhmdarların sazişləri də yaxından nəzarət oluna bilər. Lakin, əməkdaşlıq korporativ nəzarət məsələlərini, və yaxud bazarın səmərəliliyi və ədalətliliyinə dair ziddiyyətləri daxil etmirsə, nəticədə daha səmərəli mülkiyyətçilik əldə oluna bilər. İnstitusional və ya digər investorlar arasında əməkdaşlığın açıqlanması, bazar manipulyasiyalarının qarşısını almaq üçün bir müddət ticarətin dayandırılması haqqında əsasnamələrlə müşahidə oluna bilər.

III. Səhmdarlara eyni yanaşma

Korporativ idarəetmə strukturu səhmdarlara, o cümlədən azlıq təşkil edən və xarici səhmdarlara eyni münasibət bəslənməsini təmin etməlidir. Bütün səhmdarlar onların hüquqları pozulduğu halda onları effektiv metodlarla bərpa etmək imkanına malik olmalıdırlar.

İnvestorların onlar tərəfindən yerləşdirilmiş kapitalın şirkətin menecmenti, şura üzvləri və ya nəzarət paketinə sahib olan səhmdarları tərəfindən mənimsənilməyəcəyinə və ya israf edilməyəcəyinə inamı kapital bazarlarında mühüm faktordur. Şirkətin şurasında, menecmentində və nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlarında, öz maraqlarına qulluq edən və kiçik səhmdarların zərərinə olan əməliyyatları həyata keçirmək imkanı yarana bilər. İnvestorların hüquqlarını qorumaq üçün, səhmdarların *ex-ante* və *ex-post* hüquqları arasında faydalı surətdə fərq qoyula bilər. Məsələn, *ex-ante* səhmlərin alınması zaman üstünlük verən və çoxluq təşkil edən səhmdarlara müəyyən qərarları qəbul etməyə imkan verən hüquqdur. *Ex-post* isə hüquqlar pozulduğu zaman onların effektiv metodlarla bərpasına imkan verən hüquqdur. Hüquqi və tənzimləyici strukturu zəif olan ölkələrdə səhmdarların *ex-ante* hüquqlarının, səhmdarların ümumi yığıncığının gündəliyinə mövzular daxil etmək üçün səhm payının ən aşağı həddini müəyyən etməklə və yaxud müəyyən mühüm qərarları qəbul etmək üçün, səhmdarların müəyyən çoxluğunu tələb etməklə möhkəmləndirilməsi məqsədə uyğun hesab olunur. Bu Prinsiplər korporativ idarəetmə prosesində həm xarici həm də yerli səhmdarlara eyni yanaşmanın tərəfdaşdır. Onlar hökumətlərin birbaşa xarici investisiyaların tənzimlənməsinə dair siyasətinə aid edilmir.

Səhmdarların öz hüquqlarını həyata keçirmək üçün bir yolu da menecmentə və şura üzvlərinə qarşı məhkəmə və inzibati prosesləri qaldırmaq imkanındır. Təcrübə göstərir ki, səhmdarların hüquqlarının nə dərəcədə qorunmasını müəyyən edən amillərdən biri böyük xərclərsiz və gecikdirilmədən şikayətlərin baxılmasına dair effektiv metodların olub olmamasıdır. Hüquq sistemi azlıq təşkil edən səhmdarlara hüquqlarının pozulduğunu hesab etməyə əsasları olduqda məhkəmə prosesinə başlamaq üçün mexanizmlər təklif edirsə, azlıq təşkil edən investorların belə sistemə etibarları artır. Bu cür mexanizmlərin yaradılması qanunverici və tənzimləyici orqanların əsas vəzifəsidir.

İnvestorlara şirkətin fəaliyyətini məhkəmə yolu ilə iddia etməyə imkan verən hüquq sistemlərində, həddindən artıq sayda məhkəmə çəkişmələrin yaranması riski meydana çıxır. Bununla bağlı, bir çox hüquq sistemləri menecmenti və şura üzvlərini əsassız məhkəmə çəkişmələrindən qorumaq üçün səhmdarların şikayətlərinin əsaslı olub olmamasını müəyyən etmək üçün menecmentin və şura üzvlərinin fəaliyyəti üçün (biznes qərarların qəbulu qaydası kimi) və həmçinin məlumatın açıqlanması üçün təhlükəsiz sığınacaq adlanan test formasında bir sənəd hazırlamışlar. Nəhayət investorlara onların mülkiyyət hüquqları pozulduğu halda hüquqi kömək almağa imkan verməklə saysız hesabsız məhkəmə çəkişmələrinə yol verməmək arasında bir tarazlıq yaradılmalıdır. Bir çox ölkələr elə qənaətə gəlirlər ki, qiymətli kağızlar bazarını tənzimləyən və ya digər tənzimləyici orqanlar tərəfindən təşkil olunmuş inzibati və ya arbitraj prosedurları kimi alternativ prosedurlardan istifadə, mübahisələrin ən azından birinci mərhələdə həll edilməsi üçün effektiv bir üsuldür.

A. Eyni növ səhmlərin bütün səhmdarlarına eyni yanaşılmalıdır.

1. Eyni növə aid səhmlər eyni hüquq verməlidirlər. Bütün investorlar səhmlərin hansısa bir növünə dair hüquqlar haqqında məlumatı belə səhmlərin alınmasından qabaq əldə edə bilməlidirlər. Səsvermə hüquqlarına edilən dəyişikliklər hansı növ səhmlərə mənfi təsir göstərəcəksə, həmin səhmlərlə də təsdiq olunmalıdır.

Şirkətin optimal kapital strukturu, səhmdarlar tərəfindən təsdiq olunması şərtilə, menecment və ya şura tərəfindən ən yaxşı müəyyən edilir. Bəzi şirkətlər sahiblərinə şirkətin gəlirindən pay almaqda üstünlük hüququ verən, lakin adətən səsvermə hüququ verməyən imtiyazlı səhmlər buraxır. Şirkətlər həmçinin səsvermə hüququnu verməyən, lakin səsvermə hüququna malik olan səhmlərdən fərqli qiymətə satılacaqları güman edilən səhmləri və ya iştirak sertifikatlarını (participation certificates) buraxa bilirlər. Bütün bu strukturlar şirkətin maraqlarına və qənaətli maliyyələşdirmə prinsiplərinə cavab verən risklərin və gəlirlərin bölüşdürülməsi üçün effektiv ola bilirlər. Hazırkı Prinsiplərdə “bir səhm bir səs” konsepsiyasına müəyyən bir fikir bildirilmir. Lakin, institusional investorların və səhmdarlar assosiasiyalarının çox hissəsi bu konsepsiyanı dəstəkləyir.

İnvestorlar investisiyalarını etməzdən əvvəl öz səsvermə hüquqları haqqında məlumat almaq hüququna malik olmalıdırlar. Sərmayə qoyuluşu edildikdən sonra onların hüquqları, səsvermə hüququ olan səhmlərin sahibləri belə qərarın qəbulunda iştirak etmək imkanında olduğu hallar istisna olmaqla, dəyişilməməlidir. Müxtəlif səhm kateqoriyalarının səsvermə hüquqlarının dəyişilməsinə dair təkliflər, bir qayda olaraq hüquqlarında dəyişikliklərin edilməsi təklif olunan kateqoriyaların səsvermə hüququna malik olan səhm sahiblərinin səs çoxluğu ilə səhmdarların ümumi yığıncığında təsdiq olunmalıdır.

2. Azlıq təşkil edən səhmdarlar nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlar tərəfindən və ya onların maraqları naminə edilən birbaşa və ya dolay yolla sui-istifadədən müdafiə olunmalıdırlar və hüquqları pozulduğu halda onları effektiv metodlarla bərpa etmək imkanına malik olmalıdırlar.

Səhmlərini geniş ictimaiyyətə açıq satan bir çox şirkətlərdə nəzarət paketinə sahib olan iri səhmdarlar mövcuddur. Nəzarət paketinə sahib olan səhmdarların mövcudluğu menecmentə yaxından nəzarət etməklə səhmdarlarla menecmentin arasında maraqların ziddiyyətini azaltsa da, hüquqi və tənzimləyici strukturda zəifliklər olduqda şirkət daxilində digər səhmdarların hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxara bilər. Nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlara mülkiyyətçiliyi nəzarətdən ayırmaq üçün piramida strukturlar və dəfələrlə səsvermə hüquqları kimi hüquqi vasitələrlə üzərilərinə götürdükleri riskə uyğun olmayan nəzarəti həyata keçirməyə imkan verən və bazarda qəbul olunan hüquqi sistem bu cür pozuntuların

waranması potensialını artırır. Bu cür pozuntular müxtəlif yollarla, o cümlədən işə götürülmüş ailə üzvlərinə və aidiyyəti şəxslərə yüksək əmək haqqının və ya mükafatların verilməsi vasitəsilə birbaşa şəxsi gəlirlər almaqla, məqsədə uyğun olmayan əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlar aparmaqla, biznes qərarların qəbulunda sistematik qərəzlik etməklə və nəzarət paketinə sahib olan səhmdarların xeyrinə olan səhmlərin xüsusi emissiyası vasitəsilə kapital struktura dəyişikliklər etməklə həyata keçirilə bilər.

Açıqlamalara əlavə olaraq, azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqlarının qorunması üçün əsas üsul şura üzvlərinin şirkətə və bütün səhmdarlara sadıqlıq öhdəliyinin aydın izhar edilməsidir. Həqiqətən azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqlarının pozulması bu sahədə hüquqi sistemin zəif olduğu ölkələrdə ən çox müşahidə olunur. Əsasən bu məsələ şirkətlər qrupu çoxluq təşkil edən və şura üzvlərinin şirkətə və bütün səhmdarlara sadıqlıq öhdəliyi ikimənalı və hətta qrupa olan öhdəlik kimi qəbul edilən ölkələrdə irəli çıxır. Belə hallarda, bəzi ölkələr qrupdakı şirkətin xeyrinə olan əməliyyatların qrupun digər şirkətlərindən müvafiq gəlirlərin alınması ilə ödənilməsinə tələb etməklə neqativ hallara nəzarət etməyə doğru addımlar atırlar.

Azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqlarının qorunmasına dair digər yayılmış və effektivliyi təcrübədən keçmiş üsullar səhmlərin emissiyası zamanı üstünlük hüquqlarını, səhmdarların müəyyən qərarlarının qəbulu üçün müəyyən səs çoxluğunu və şura üzvlərinin seçilməsində kumulyativ səsvermədən istifadə etmək imkanlarını daxil edir. Müəyyən şəraitdə bəzi ölkələr nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlara qalan səhmdarların səhmlərinin müstəqil şəkildə müəyyən edilmiş qiymətlə almağa icazə verir və ya bunu tələb edir. Bu əsasən nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlar şirkəti delistinqi barədə qərarına gəldikdə vacibdir. Azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqlarının möhkəmləndirilməsinə dair digər vasitələrə törəmə (şirkətin adından) və qrup (bir qrup səhmdarların adından) məhkəmə iddiaları daxildir. Bazarın etibarlılığını artırmaq məqsədilə, azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqlarının qorunmasına dair müxtəlif üsulların seçilməsi və quruluşu birmənalı olaraq ümumi tənzimləyici strukturadan və yerli hüquq sistemindən asılıdır.

3. Səsvermə zamanı səslər səhmlərin saxlayıcısı və ya nominal sahibi tərəfindən səhmlərin benefisiarı ilə razılaşdırılmış qaydada verilməlidir.

Bəzi İƏİT ölkələrində investorların səhm paylarını saxlayan maliyyə təşkilatları üçün həmin səhmlərin səslərindən istifadə etməsi adi hal idi. Nominal sahiblər qismində öz müştəriləri üçün qiymətli kağızları saxlayan banklardan və broker şirkətlərindən, səhmdardan digər xüsusi göstəriş aldıqları hallar istisna olmaqla, bəzi vaxt menecmentin xeyrinə səs vermək tələb olunurdu.

İƏİT ölkələrində investorların səhm paylarını saxlayan maliyyə təşkilatlarına həmin səhmlərin səslərindən avtomatik olaraq istifadə etmək imkanı verən müddələrin ləğvinə doğru tendensiya mövcuddur. Bu

yaxınlarda bəzi ölkələrdə müvafiq qaydalara yenidən baxılmış və hal hazırda səhmləri saxlayan təşkilatlar investorları onların səsvermə hüquqlarının həyata keçirilməsinin variantlarına dair məlumatla təmin etməlidir. Səhmdarlar bütün səsvermə hüquqlarını səhmləri saxlayana ötürə bilər. Və ya əksinə səhmdarlar gözlənilən bütün səsvermələr haqqında məlumat almağı seçə bilər və səsvermə hüquqlarının bəzilərini səhmləri saxlayana ötürməklə yanaşı, hansı hallarda şəxsən səs vermək qərarını verə bilərlər. Səhmləri saxlayan təşkilat tərəfindən səhmdarın istəklərini nəzərə almadan onun səsvermə hüququndan istifadə edilməsinin qarşısını almaq və eyni zamanda səhmləri saxlayanı səsvermədən əvvəl səhmdarın razılığını almaq zərurətindən azad etmək üçün orta bir məxrəcə gəlmək lüzumu yaranır. Səhmdarlara açıqlanmalıdır ki, səhmləri saxlayan təşkilat, əks təlimatlar verilməyibsə, həmin səhmlərin səsvermə hüququndan səhmdarın marağına müvafiq hesab etdiyi kimi istifadə edəcəkdir.

Qeyd olunmalıdır ki, bu prinsip etibarnamə və ya digər xüsusi mandat əsasında səsvermə hüququnu həyata keçirən şəxslərə (məsələn, müflisləşmə zamanı şirkətin əmlakını idarə edən şəxslərə və məhkəmə icraçılarına) aid deyil.

Depozit qəbzərinə sahib olan şəxslər korporativ idarəetmədə iştirak etmək üçün baza səhmlərin sahiblərinə verilən əsas hüquqlara və “təcrübi imkanlara” malik olmalıdırlar. Səhmlərin birbaşa sahibləri etibarlı şəxslərdən istifadə etdikləri hallarda, depozitarilər, bankın “trust” şöbələri və digər ekvivalent orqanlar depozit qəbzinin sahiblərinə belə etibarnamələri vaxtında verməlidirlər. Depozit qəbzində sahib olanlar onların adından depozitarilərin və ya trust şöbələrinin saxladığıları səhmlərə dair məcburi səsvermə təlimatlarını dərc etmək imkanına malik olmalıdırlar.

4. Ölkədən kənardan səsvermə üçün maneələr aradan qaldırılmalıdır.

Xarici investorlar adətən öz səhmlərinə bir sıra vasitəçilərin köməyi ilə sahib olur. Səhmlər adətən vasitəçinin hesabına daxil olur, və onlar da öz növbəsində başqa ölkədə yerləşən digər vasitəçinin və mərkəzi qiymətli kağızlar depozitarinin hesabına daxil olur, listing keçən şirkət isə üçüncü ölkədə yerləşir. Bu cür xarici zəncirlər xarici investora öz səsvermə hüququndan istifadə etmək üçün imkan yaratmaq və həmin investorlarla əlaqə saxlamaq prosesinə çətinliklər yaradır. Bildirişə qısa vaxt ayıran biznes təcrübələri ilə bəhəm bir çox hallarda səhmdarlara şirkət tərəfindən yığıncağın çağırılması barədə bildirişə münasibət bildirmək və müzakirəyə qoyulacaq məsələlər barədə məlumatlı qərar qəbul etmək üçün çox qısa bir vaxt verilir. Bu kənardan səsvermə prosesini çətinləşdirir. Hüquqi və tənzimləyici struktur kənardan səsvermə şəraitində səsvermə hüququna kim tərəfdən nəzarət olunması şərtinə aydınlıq gətirməli və lazım gəldikdə “depozitar zəncirini” asanlaşdırmalıdır. Bundan əlavə, bildiriş müddətləri elə təşkil olunmalıdır ki, xarici investorlar öz mülkiyyət funksiyalarını həyata keçirmək üçün yerli investorlarla eyni imkana malik olsunlar. Xarici investorların səsvermə prosedurunun təkmilləşdirmək üçün, qanunlar, qaydalar və korporativ təcrübələr müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinə şərait yaratmalıdır.

5. Səhmdarların Ümumi Yığıncağının prosedurları bütün səhmdarlara eyni yanaşmanı təmin etməlidir. Şirkətin prosedurları səsərin verilməsini çətin və ya bahalı prosesə çevirməməlidir.

Səhmdarların ümumi yığıncağında iştirak etmək səhmdarların əsas hüquqlarındandır. Menecment və nəzarət paketinə sahib olan investorlar (səhmdarlar) vaxtaşırı olaraq nəzarət paketinə sahib olmayan və xarici investorları (səhmdarları) şirkətin idarə olunmasına təsir göstərmək cəhdlərindən yayındırmağa çalışırlar. Bəzi şirkətlər ödənişli səsvermə keçirirlər. Digər maneələrə etibarnamə əsasında səsverməyə qadağalar və ümumi yığıncaqda səs vermək üçün səhmdarın şəxsən iştirak etməsinə dair tələblər aiddir. Mülkiyyət hüququnun həyata keçirilməsini demək olar ki mümkünsüz edə bilən digər prosedurlar da mövcuddur. Məsələn materiallar səhmdarların ümumi yığıncağına çox az vaxt qalmış göndərilə bilər ki, investorların (səhmdarların) onları müzakirə etməyə və məsləhətləşməyə vaxtları qalmasın. İƏİT-na daxil olan ölkələrdə şirkətlərin çoxusu səhmdarlarla qərar qəbul etmək və onlarla ünsiyyətdə olmaq kanallarını təkmilləşdirməyə çalışırlar. Şirkətlərin ümumi yığıncaqda iştirak etməyə çətinliklər törədən süni maneələri aradan qaldırmaq cəhdləri və onların korporativ idarəetmə strukturlarının səhmdarların iştirak etmədən səsvermə zamanı elektron vasitələrdən istifadə etməsinə şərait yaratması təşviq edilir.

B. İnsayder əməliyyatları və şəxsi maraqlar üçün əməliyyatlar qadağan olunmalıdır.

Şəxsi maraqlara qulluq edən əməliyyatlar şirkətlə, o cümlədən nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlarla, yaxın əlaqədə olan şəxslərin bu əlaqələrdən şirkətin və investorların zərərinə istifadə etdikləri zaman yaranır. İnsayder əməliyyatları kapital bazarlarla manipulyasiyaya səbəb olduğundan, onlar İƏİT ölkələrin çoxusunda qiymətli kağızlar haqqında qaydalarla, səhmdar cəmiyyətlər haqqında qanunla və/və ya cinayət məəcəlləsi ilə qadağan olunub. Lakin, bu təcrübə bütün ölkələrdə müşahidə olunmur və bəzi hallarda qadağaların tətbiqi inadsızdır. Bu cür təcrübələr səhmdarlara eyni yanaşma prinsipini pozduqlarından onları qabaqcıl korporativ idarəetmə prinsiplərinə zidd hesab etmək olar.

Bu Prinsiplər investorların insayder əməliyyatların qadağan olunmasına ümid etmək üçün məntiqli əsasları olduğunu təsdiq edir. Bu cür əməliyyatlar qanunvericiliklə qadağan olunmadıqda və yaxud qadağaların tətbiqi effektiv olmadıqda, hökumətlər belə hallara qarşı tədbirlər görməlidirlər.

C. Müşahidə Şurası üzvləri və rəhbər işçilər hər hansı bir əməliyyatda və ya şirkətə birbaşa təsir göstərə biləcək məsələlərdə birbaşa, dolayı yolla və ya üçüncü tərəfin adından maddi maraqlarının olmasını şuraya açıqlamalıdır.

Müşahidə Şurası üzvləri və rəhbər işçilər hər hansı bir əməliyyata və ya şirkətə təsirli ola bilən məsələyə dair qərarlarına təsir göstərə biləcək şirkətdən kənar

olan biznesləri, ailə və digər xüsusi əlaqələri haqqında şuraya məlumat verməyə borcludurlar. Bu cür xüsusi əlaqələr müşahidə şurası üzvünün və ya rəhbər işçinin şirkətə dair nəzarəti həyata keçirməyə malik olan səhmdarla olan münasibətinin vasitəsilə şirkətlə əlaqəsi olduğunu nəzərdə tutur. Maddi maraq açıqlanandan sonra, bu şəxsin heç bir əməliyyata və ya məsələyə dair qərarların qəbulunda iştirak etməməsi yaxşı təcrübə hesab olunur.

IV. Korporativ idarəetmədə maraqlı tərəflərin rolu

Korporativ idarəetmə strukturu maraqlı tərəflərin qanunla və ya ikitərəfli sazişlərlə müəyyən edilmiş hüquqlarını tanımalı və rifahın, iş yerlərinin yaradılmasını və maliyyə durumu möhkəm olan şirkətlərin davamlı inkişafını təmin etmək üçün şirkətlə maraqlı tərəflərin fəal əməkdaşlığını təşviq etməlidir.

Korporativ idarəetmənin əsas aspekti şirkətlərə həm səhmdar kapitalı həm də kredit formasında xarici kapitalın axınını təmin etməkdir. Korporativ idarəetmə həmçinin maraqlı tərəfləri şirkətin özünə məxsus insan və fiziki kapitallarına iqtisadi cəhətdən optimal investisiyalar etməyə cəlb etmək üçün üsulların axtarışını nəzərdə tutur. Şirkətlərin rəqabətliyi və ümumi müvəffəqiyyəti investorların, işçilərin, kreditorların və tədarükçülərin verdikləri vəsaitlərin vasitəsilə həyata keçirilən kollektiv işin nəticəsidir. Şirkətlər anlamalıdırlar ki, maraqlı tərəflərin köməyi rəqabətli və gəlirli şirkətin yaradılması üçün qiymətli bir vəsaitdir. Bu səbəbdən rifahın yaradılması üçün şirkətlərin maraqlı tərəflərlə əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi şirkətlərin uzun-müddətli maraqlarına qulluq edir. İdarəetmə strukturu maraqlı tərəflərin hüquqlarının və onların şirkətin uzun-müddətli müvəffəqiyyətinə köməyinin tanınması şirkətin maraqlarına cavab verdiyini anlayaraq və qəbul edərək qurulmalıdır.

A. Maraqlı tərəflərin qanunla və ya ikitərəfli sazişlərlə müəyyən edilmiş hüquqları qorunmalıdır.

Bütün İƏİT ölkələrində maraqlı tərəflərin hüquqları qanunla (məsələn əmək, biznes, ticarət və ya müflisləşmə qanunları ilə) və ya müqavilə əsasında müəyyən edilib. Hətta maraqlı tərəflərin hüquqları qanunvericiliklə müəyyən edilmədiyi sahələrdə, bir çox şirkətlər maraqlı tərəflərə qarşı əlavə öhdəliklər götürür çünki, şirkətin nüfuzunun və fəaliyyətin nəticələrinin yaxşılaşdırılması maraqlı tərəflərin daha geniş hüquqlarının tanınmasını tələb edir.

B. Maraqlı tərəflərin maraqları qanun tərəfindən qorunursa, maraqlı tərəflər hüquqları pozulduğu halda onları bərpa etmək imkanına malik olmalıdırlar.

Hüquqi struktur və proseslər şəffaf olmalı və maraqlı tərəflərin hüquqlarının pozulduğunu bildirmək və onları effektiv metodlarla bərpa etmək imkanlarına mane olmamalıdır.

C. Fəaliyyətin effektivliyinin yaxşılaşdırılması üçün işçilərin iştirakını artıran mexanizmlərin yaradılmasına icazə verilməlidir.

İşçilərin korporativ idarəetmədə iştirakının dərəcəsi yerli qanunlardan və təcrübələrdən asılıdır və hətta şirkətdən şirkətə də fərqlənə bilər. Korporativ

idarəetmə şəraitində, fəaliyyətin nəticələrini yaxşılaşdıran iştirak mexanizmləri işçilərin şirkətin xüsusi bacarıqlarına investisiya etməyə hazır olmaları ilə şirkəti birbaşa və ya dolaylı yolla mənfəətləndirə bilər. Məsələn işçilərin iştirakı mexanizmləri aşağıdakıları daxil edir: işçilərin şurada təmsil olunması; və müəyyən əsas qərarların qəbulunda işçilərin fikrini nəzərə alan işçilərin şuraları kimi idarəetmə prosesləri. Fəaliyyətin effektivliyini yaxşılaşdıran mexanizmlərə gəldikdə, işçilərə şirkətin səhmləri ilə mükafatların verilməsi sxemləri və ya digər gəlirin bölünməsi mexanizmləri bir çox ölkələrdə mövcuddur. İşçiləri təqaüdlə təmin etmək öhdəliyi də şirkətlə keçmiş və hazırkı işçilər arasında olan münasibətlərin bir elementidir. Bu cür öhdəliklər müstəqil fondun yaradılmasını nəzərdə tutursa, fondu idarəedən şəxs şirkətin menecmentindən asılı olmamalı və fondun bütün benefisiarlarının xeyrinə fəaliyyət göstərməlidir.

D. Maraqlı tərəflər korporativ idarəetmə prosesində iştirak etdiyi halda, onlar vaxtı-vaxtında və müntəzəm surətdə müvafiq, dolğun və etibarlı məlumat almaq imkanına malik olmalıdırlar.

Maraqlı tərəflərin iştirakı qanunla və korporativ idarəetmə sisteminin qaydaları ilə nəzərdə tutulduğu halda, maraqlı tərəflərin öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün lazımı məlumat əldə etmək imkanına malik olması vacibdir.

E. Maraqlı tərəflər, o cümlədən işçilər və onları təmsil edən qurumlar, qeyri-qanuni və qeyri-etik təcrübələrə qarşı etirazlarını şuraya sərbəst şəkildə bildirmək imkanında olmalı və bunu etdiklərinə görə onların hüquqları məhdudlaşdırılmamalıdır.

Şirkətin əməkdaşları tərəfindən qeyri-etik və qeyri-qanuni təcrübələr nəyinki maraqlı tərəflərin hüquqlarını poza bilər, həm də şirkətin nüfuzuna mənfəətli təsir göstərməklə və gələcək maliyyə öhdəliklərin riskini artırmaqla şirkətə və onun səhmdarlarına ziyan vura bilər. Bu səbəbdən qeyri-qanuni və qeyri-etik davranışlar haqqında işçilər tərəfindən, şəxsən və ya onları təmsil edən orqanların vasitəsilə, və şirkətdən kənar edilən şikayətlər üçün prosedurların və “təhlükəsiz sığınacaqların” yaradılması şirkətin xeyrinədir. Bir çox ölkələrdə qanunlar və/və ya prinsiplər şuraya belə şəxsləri və onların nümayəndələrini müdafiə etmək və onlara şuradan asılı olmayan müstəqil bir şəxslə, adətən audit və ya etika komitəsinin üzvü ilə birbaşa məxfi əlaqə yaratmaq üçün imkan verir. Bəzi şirkətlər şikayətlərə baxmaq üçün xüsusi ombudsmen təyin edir. Bəzi tənzimləyici orqanlar ərizələri qəbul etmək üçün məxfi telefon xəttindən və ya elektron poçtdan istifadə edirlər. Müəyyən ölkələrdə şirkətə narazılıqların bildirilməsi vəzifəsi işçilərin nümayəndə orqanları tərəfindən həyata keçirildiyi halda, şəxsən çıxış edən fərdi işçilərə həmin fəaliyyəti yerinə yetirmək üçün maneələr yaradılmamalı və onların hüquqları nümayəndə orqanların hüquqlarından az qorunmamalıdır. Qanun pozuntuları haqqında edilən şikayətlərə cavab qənaətbəxş olmadıqda, *İƏİT-in Çoxmillətli Müəssisələr üçün Rəhbərliyi* ərizəçilərə öz şikayətlərini səlahiyyətli dövlət orqanlarına ötürməyi təklif edir. Şirkət bu cür şəxslərə və ya onların nümayəndə orqanlarına qarşı ayrı-seçkiliyə və ya inzibati tədbirlərin görülməsinə yol verməməlidir.

F. Korporativ idarəetmə strukturu effektiv və səmərəli müflisləşmə proseduru və kreditorların hüquqlarının həyata keçirilməsi sistemi ilə tamamlanmalıdır.

Xüsusilə inkişafda olan ölkələrin bazarlarında, kreditorlar əsas maraqlı tərəfdir və şirkətə veriləcək kreditin şərtləri, həcmi və növü onların hüquqlarından və bu hüquqların məcburi tətbiq edilə bilməsindən asılıdır. Korporativ idarəetməsi yüksək səviyyədə olan şirkətlər zəif korporativ idarəetməyə malik olan və ya qeyri-şəffaf bazarlarda fəaliyyət göstərən şirkətlərdən fərqli olaraq daha böyük və daha üstün şərtlərlə kreditlər götürə bilər. Şirkətlərin müflisləşmə strukturu həmçinin ölkədən ölkəyə fərqlənir. Bəzi ölkələrdə, şirkətlər müflisləşməyə doğru gedəndə, qanunvericilik strukturu direktorlardan şirkətin idarə olunmasında əsas rol oynaya biləcək kreditorların maraqlarına uyğun hərəkət etməyi tələb edir. Digər ölkələrdə debitor tərəfindən şirkətin çətinlikləri barəsində məlumatın vaxtında açıqlanmasını təşviq edən mexanizmlər mövcuddur ki, debitorla kreditorun arasında qarşılıqlı razılıq əldə edilə bilsin.

Kreditorların hüquqları təminatlı istiqraz sahiblərinin hüquqlarından təminatlı kreditorların hüquqlarına qədər müxtəlifdir. Müflisləşmə prosedurları adətən kreditorların müxtəlif siniflərin maraqlarını tənzimləmək üçün səmərəli mexanizmlərin istifadəsini tələb edir. Bir çox ölkələrdə sahibliyini itirməyən debitorun (debtor-in-possession) maliyyələşdirilməsi vasitəsilə müflisləşmə zamanı şirkətlərə verilən yeni vəsaitlərin qorunmasını təmin edən xüsusi hüquqlar üçün müddəalar mövcuddur.

V. Açıqlama və şəffaflıq

Korporativ idarəetmə strukturu şirkətə aid bütün mühüm məlumatların, o cümlədən şirkətin maliyyə durumu, fəaliyyəti, mülkiyyəti və idarədilməsi haqqında məlumatların vaxtli və dəqiq açıqlanmasını təmin etməlidir.

İƏİT ölkələrinin çoxusunda səhmləri azad dövr edən şirkətlər və listing keçməyən böyük şirkətlər haqqında geniş məlumat həm məcburi həm də könüllü surətdə toplanılır və sonradan geniş ictimaiyyətə açıqlanır. Məlumatın geniş ictimaiyyətə açıqlanması ən azı ildə bir dəfə tələb olunur, lakin bəzi ölkələrdə belə məlumatın yarım ildən bir, hər kvartal və yaxud, şirkətdə mühüm dəyişikliklər olduğu halda, daha artıq açıqlanması tələb olunur. Bir çox hallarda şirkətlər bazarın tələblərinə cavab verərək fəaliyyətləri haqqında açıqlanmalı olan minimum məlumatdan artığını könüllü surətdə təqdim edirlər.

Məlumatın açıqlanmasına dair əsl şəffaflığı təşviq edən ciddi rejim şirkətlərin bazar fəaliyyətinə nəzarətin əsasını təşkil edir və səhmdarların öz hüquqlarını məlumatlı şəkildə həyata keçirmək imkanları üçün çox mühümdür. Böyük və işlək qiymətli kağızlar bazarlarının təcrübəsi onu göstərir ki, məlumatın açıqlanması şirkətlərin davranışına təsir göstərmək və investorların hüquqlarını qorumaq üçün güclü bir alətə çevrilə bilər. Məlumatın açıqlanmasına dair ciddi rejim investisiyaları cəlb etməkdə və qiymətli kağızlar bazarına etibarın qoruyub saxlanılmasında kömək edə bilər. Əksinə olaraq zəif açıqlama və qeyri-şəffaf təcrübələr qeyri-etik davranışa və şirkətə, onun səhmdarlarına və hətta bütün iqtisadiyyata baha başa gələcək bazarın vəhdətinin itirilməsinə gətirib çıxara bilər. Səhmdarlar və potensial investorlar menecmentin idarəetmə işinin keyfiyyətini qiymətləndirmək və qiymətləndirmə, mülkiyyət və səsvermə məsələlərinə dair məlumatlı qərarlar qəbul etmək üçün kifayət qədər ətraflı olan müntəzəm, etibarlı və müqayisə edilə bilən məlumatı əldə etməyə malik olmalıdırlar. Qeyri-qənaətbəxş və aydın olmayan məlumat bazar fəaliyyətinin pisləşməsinə, kapital üzrə xərclərin artmasına və vəsaitlərin düzgün yerləşdirilməməsinə gətirib çıxara bilər.

Məlumatın açıqlanması həmçinin ictimaiyyət tərəfindən şirkətin strukturunun və fəaliyyətinin, korporativ siyasətinin və ekoloji və etik standartlar baxımından fəaliyyəti nəticələrinin daha yaxşı başa düşülməsinə və şirkətin fəaliyyət göstərdiyi mühitdə cəmiyyətlə ünsiyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir. Bu kontekstdə *İƏİT-in Çoxmillətli Müəssisələr üçün Rəhbərliyinin* müddəalarını əsas tutmaq lazımdır.

Məlumatın açıqlanması tələbləri şirkəti öz üzərinə artıq inzibati yük götürməyə və ya səmərəsiz xərclər etməyə vadar etməməlidir. Şirkət onun rəqabətli vəziyyətini təhlükə altına qoya biləcək informasiyanı, maksimum məlumatlı investisiya qərarlarını qəbul etmək və investorları aldatmamaq üçün onun açıqlanmasını tələb edən hallar istisna olmaqla, açıqlamaya bilər. Açıqlanmalı olan məlumatın minimumunu təyin etmək üçün bir çox ölkələr əhəmiyyətlik konsepsiyasından istifadə edir. Əhəmiyyətli məlumat onun açıqlanmaması və ya təhrif edilməsi ondan istifadə edənlərin iqtisadi qərarlarına təsir göstərə biləcək məlumatlara deyilir.

Hazırkı Prinsiplər dövrü hesabatların təqdimatı arasındakı vaxt ərzində baş vermiş bütün mühüm dəyişikliklərin açıqlanmasını dəstəkləyir. Bu Prinsiplər həmçinin səhmdarlara eyni yanaşmanı təmin etmək üçün onların hamısına məlumatı eyni zamanda təqdim edilməsini dəstəkləyir. İnvestorlarla və bazar iştirakçıları ilə yaxın münasibətləri qoruyub-saxlayan zaman, şirkətlər fundamental olan eyni yanaşma prinsipinin pozulmamasına dair diqqətli olmalıdırlar.

A. Açıqlanmalı olan mühüm məlumatlar aşağıdakıları daxil etməli, lakin onlarla məhdudlaşmamalıdır:

1. Şirkətin maliyyə və əməliyyat nəticələri.

Şirkətin maliyyə əməliyyatlarının nəticələrini və maliyyə durumunu göstərən və audit yoxlamasından keçmiş maliyyə hesabatları (adətən onlara balans, mənfəət və zərər haqqında hesabatlar, nağd pul axını haqqında hesabat və maliyyə hesabatlarına qeydlər aiddir) şirkət haqqında ən yayılmış məlumat mənbəyidir. Maliyyə hesabatların hazırkı vəziyyətdə iki əsas məqsədi müvafiq nəzarətin həyata keçirilməsini təmin etmək və qiymətli kağızların qiymətləndirilməsi üçün özlü yaratmaqdır. Menecmentin müzakirələri və əməliyyatların analizi də adətən illik hesabatlara daxil olunur. Müzakirələr onları müşahidə edən maliyyə hesabatları ilə birgə oxunanda daha faydalı olur. İnvestorlar şirkətin fəaliyyət perspektivlərini işıqlandıra bilən məlumatda xüsusilə maraqlıdırlar.

Çox güman ki, idarəetmənin müvəffəqiyyətsizlikləri “tam şəkilin” açıqlanmaması ilə bağlı ola bilər, xüsusilə balansdan kənar hesablar əlaqədar şirkətlərin arasında olan qarantiyaları və oxşar öhdəlikləri təmin etmək üçün istifadə edildikdə. Bu səbəbdən şirkətlər qrupuna aid olan əməliyyatlar haqqında məlumatın yüksək səviyyəli beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə açıqlanması və həmin açıqlamanın şərti öhdəliklər və balansdan kənar əməliyyatlar, o cümlədən xüsusi məqsədli şirkətlər haqqında məlumatları daxil etməsi vacibdir.

2. Şirkətin məqsədləri.

Şirkətlər tərəfindən öz kommersion məqsədlərindən əlavə, biznes etikasına dair siyasətləri, ətraf mühitə və ictimai siyasətə dair öhdəlikləri haqqında məlumatların açıqlanması dəstəklənir. Bu cür məlumatlar şirkətlərlə onların fəaliyyət göstərdikləri cəmiyyət arasında münasibətləri və öz məqsədlərini həyata keçirmək üçün şirkətlərin atdıqları addımları daha yaxşı qiymətləndirmək üçün investora və bu məlumatların istifadəçilərinə əhəmiyyətli ola bilər.

3. İri səhm payları və səsvermə hüquqları.

İnvestorların əsas hüquqlarından biri şirkətin mülkiyyət strukturu və digər mülkiyyətçilərin hüquqları ilə müqayisədə öz hüquqları barədə məlumatlı

olmaqdır. Məlumatı almaq hüququ həmçinin şirkətlər qrupunun strukturuna və qrup daxilində münasibətlərə dair məlumatlara aid olmalıdır. Belə açıqlamalar qrupun məqsədlərini, xüsusiyyətlərini və strukturunu şəffaf göstərməlidir. Bir çox hallarda ölkələr mülkiyyət haqqında məlumatın müəyyən mülkiyyət həddinə çatdıqdan sonra açıqlanmasını tələb edirlər. Bu cür açıqlamalara xüsusi səsvermə hüquqları, səhmdarlar arasında sazişləri, nəzarət paketinə və ya mühüm səhm payına sahiblik, biri-birinin səhmlərinə mühüm qarşılıqlı sahiblik və qarşılıqlı qarantiyaların vasitəsilə şirkətə nəzarət edən və ya nəzarəti həyata keçirə bilən iri səhmdarlar və digər şəxslər haqqında məlumatlar aiddir.

Xüsusilə tətbiqi məqsədlərlə, potensial maraqların ziddiyyətini, əlaqədar şəxslərlə əməliyyatları və insayder əməliyyatlarını müəyyən etmək üçün qeydiyyatdan keçmiş mülkiyyət haqqında məlumatlar benefisiar mülkiyyət haqqında məlumatlarla müşahidə olunmalıdır. İri səhmdarçılıq vasitəçi strukturların və üsulların vasitəsilə həyata keçirildiyi hallarda, benefisiar mülkiyyət haqqında məlumat ən azı tənzimləyici və hüquq orqanların və/və ya məhkəmə proseslərin vasitəsilə əldə edilə bilən olmalıdır. İƏİT-in *Benefisiar mülkiyyət və Nəzarət haqqında məlumatı əldə etmək variantları* adlı modeli benefisiar mülkiyyət haqqında məlumatın əldə olunmasını təmin etmək istəyində olan ölkələr üçün faydalı bir özünü-qiymətləndirmə vasitəsi kimi istifadə edilə bilər.

4. Şura üzvlərinin və rəhbər işçilərin mükafatlandırılması siyasəti, və şura üzvləri barəsində məlumat, o cümlədən onların ixtisası (peşə yararlığı), seçilməsi prosesi, digər şirkətlərdə tutduqları vəzifələri və onların şura tərəfindən müstəqil sayılıb-sayılmamaqları haqqında məlumat.

İnvestorlar şura üzvlərinin və əsas rəhbər işçilərin təcrübəliliyini və peşəkarlıqlarını, və onların qərarlarına təsir göstərə biləcək maraqların ziddiyyəti ehtimalını qiymətləndirmək üçün onlar haqqında məlumatın açıqlanmasını tələb edirlər. Şura üzvlərinin təqdim etdikləri məlumat onların ixtisasları, şirkətin mülkiyyətində payları, digər şuraların üzvü olduqları və şura tərəfindən müstəqil üzv sayılıb-sayılmamaqları haqqında məlumatlardan ibarət olmalıdır. Digər şuraların üzvü olduqları haqqında məlumatın açıqlanması şura üzvünün təcrübəsini və onun vaxt sığintısı keçirə biləcəyini göstərən bir amil olmasından əlavə, potensial maraqların ziddiyyətini müəyyən etməyə kömək edən və şuraların bir-biri ilə nə dərəcədə əlaqəli olduğunu şəffaf göstərən bir amil kimi zəruridir.

Bir sıra milli prinsiplər, və bəzi hallarda qanunlar, müstəqil sayıla bilən şura üzvləri üçün xüsusi vəzifələr müəyyən edir və hətta bəzi hallarda şuranın üzvlərinin çoxusunun müstəqil olmasını təklif edir. Bir çox ölkələrdə şura üzvünün nə üçün müstəqil sayıla biləcəyinin səbəblərini açıqlamaq şuranın üzərinə düşür. Bundan sonra həmin səbəblərin nə dərəcədə əsaslı olduğunu qiymətləndirmək səhmdarların və sonda bazarın üzərinə düşür. Bir sıra ölkələr belə qərara gəlirlər ki, şura üzvlərinin seçilməsi prosesi və onun geniş namizədlər toplusuna açıq olub-olmaması açıqlanmalıdır. Bu cür məlumatlar səhmdarların ümumi yığınağı tərəfindən hər hansı bir qərarın

qəbul edilməsindən əvvəl və ya, vəziyyət kəskin dərəcədə dəyişdiyi halda, davamlı qaydada təqdim edilməlidir.

Səhmdarları həmçinin şura üzvlərinin və rəhbər işçilərin mükafatlandırılması haqqında məlumatlar maraqlandırır. Mükafatlandırma ilə fəaliyyətin nəticələri arasında olan əlaqə xüsusi maraq doğurur. Xərclərin və mükafatlandırma siyasətinin üstünlüklərini və maddi marağın artırılması sxemlərinin, məsələn opsiyon sxemlərinin, şirkətin fəaliyyətinin nəticələrinə təsirini qiymətləndirmək üçün şura üzvlərinə və əsas rəhbər işçilərə verilən mizdlər haqqında məlumatın şirkətlər tərəfindən bir qayda olaraq açıqlanması nəzərdə tutulur. Fərdi şəkildə açıqlama (işdən azad etməyə və pensiya göndərməyə dair müddəalar daxil olmaqla) yaxşı təcrübə hesab edilir və bir sıra ölkələrdə məcburi xarakter daşıyır. Bəzi hallarda, bəzi ölkələr müəyyən ən yüksək əmək haqqı alan rəhbər işçilərin mükafatlandırılmasının açıqlanmasını tələb edir, digərlərində isə bu qayda müəyyən vəzifə tutan şəxslərə aid edilir.

5. Əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlar.

Bazar üçün şirkətin bütün investorlarının maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərməsini bilmək vacibdir. Bu baxımdan əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlara dair, o cümlədən bu əməliyyatların qarşılıqlı maraqlar olmadan və normal bazar şərtləri ilə həyata keçirilib-keçirilməməsini bildiren materialların fərdi və ya qrup şəkilində şirkət tərəfindən bazara tam açıqlanması vacibdir. Bəzi ölkələrdə bu qayda hətta qanunla da tələb edilir. Əlaqədar şəxslər şirkətə nəzarət edən və ya onunla ümumi nəzarət altında olan təşkilatları, mühüm səhmdarları, o cümlədən onların ailə üzvlərini və əsas menecerləri daxil edə bilər.

İri səhmdarlar (və ya onların ailə üzvləri, qohumları, və sairə) birbaşa və ya dolayısıyla cəlb olunan əməliyyatlar potensial olaraq ən çətin növ əməliyyatlardır. Bəzi ölkələrdə hətta az səhm payına sahib olan səhmdarlar (5%-dən artıq paya sahib olan səhmdarlar) əməliyyatları haqqında hesabat verməlidirlər. Açıqlamanın tələblərinə nəzarət mövcud olduqda, münasibətlərin xarakterinin və əlaqədar şəxslərlə qruplaşdırılmış şəkildə əməliyyatların xarakterinin və həcmünün açıqlanması daxildir. Əməliyyatlara məxsus qeyri-şəffaflığı nəzərə alaraq, əməliyyatlar haqqında şuraya məlumat vermək öhdəliyi benefisiarların üzərinə qoyulmalıdır və onlar da öz növbəsində həmin məlumatı bazara açıqlamaladırlar. Bu tələb şirkəti özü tərəfindən monitorinqi həyata keçirməkdən azad etməməlidir, hansı ki, şuranın mühüm vəzifələrindən biridir.

6. Proqnozlaşdırıla bilən risk faktorları.

Maliyyə məlumatlarının istifadəçilərinin və bazar iştirakçılarının proqnozlaşdırıla bilən mühüm risklər haqqında məlumata ehtiyacları var bu cür risklərə aşağıdakılar aiddir: şirkətin fəaliyyət göstərdiyi coğrafi əraziyə və xüsusi iqtisadi sahəyə aid olan risklər; müəyyən xammal növü ilə bağlı risklər; maliyyə bazarlarında mövcud olan risklər, o cümlədən faiz dərəcələri və valyuta mübadiləsi ilə bağlı risklər; törəmə maliyyə

instrumentləri və balansdan kənar əməliyyatlarla bağlı risklər; və ekoloji öhdəliklərlə bağlı risklər.

Hazırkı Prinsiplər məlumatın şirkətin mühüm və proqnozlaşdırıla bilən riskləri barədə investorları tam məlumatlandırmaq üçün lazım olan dərəcədə artıq açıqlanmasını tələb etmir. Risklər haqqında məlumatın açıqlanması həmin risklərin aid olduğu iqtisadi sahənin xüsusiyyətləri nəzərə alındığı halda daha effektiv olur. Riskləri idarəetmə və onlara nəzarət sistemlərinin açıqlanması xüsusilə qabaqcıl təcrübə hesab edilir.

7. Əməkdaşlar və digər maraqlı tərəflərlə bağlı məsələlər.

Şirkətin fəaliyyətinin nəticələrinə mühüm təsir göstərə biləcək, işçilərə və digər maraqlı tərəflərə aid məsələlərin şirkət tərəfindən açıqlanması təşviq edilir və hətta bəzi ölkələrdə tələb olunur. Açıqlama menecmentin işçilərlə və digər maraqlı tərəflərlə, məsələn kreditorlarla, təchizatçılarla və yerli hakimiyyət orqanları ilə münasibətləri daxil edə bilər.

Bəzi ölkələrdə kadr məsələlərinə dair ətraflı məlumatın verilməsi tələb olunur. Kadr siyasəti, o cümlədən peşəkarlığın artırılması və təlim proqramları, gəlirdən faizin tutulması və işçiləri səhmlərlə təmin edilməsi planları, bazar iştirakçılarının şirkətlərin rəqəbətliyini qiymətləndirməsi üçün vacib məlumat mənbəyinə çevrilə bilər.

8. İdarəetmə strukturları və siyasətləri, xüsusilə hər bir korporativ idarəetmə qaydalarının və ya siyasətinin məzmunu və onların tətbiqi prosesi.

Şirkətlər öz korporativ idarəetmə təcrübələri haqqında hesabat verməli, və bir sıra ölkələrdə bu cür açıqlamaların təqdim edilməsi müntəzəm hesabatlığın bir hissəsi kimi tələb olunur. Bir sıra ölkələrdə şirkətlər “uyğunlaş və ya açıqla” prinsipi əsasında qurulmuş və mütləq olan hesabatı təqdim etməklə birgə, listing keçirən orqanların müəyyən etdiyi və ya təsdiq etdiyi korporativ idarəetmə prinsiplərini həyata keçirməlidirlər. Şirkətin idarəetmə strukturlarının və siyasətlərinin, xüsusilə də səhmdarların, menecmentin və şura üzvlərinin arasında vəzifə bölgüsü haqqında məlumatların açıqlanması şirkətin idarəedilməsini qiymətləndirmək üçün vacibdir.

Şəffafliq nöqtəyi-nəzərdən, səhmdarların ümumi yığıncağının prosedurları səsərin düzgün sayılmasını və hesaba alınmasını, və nəticələrin vaxtında elan olunmasını təmin etməlidir.

B. Məlumatlar mühasibat uçotunun və maliyyə və qeyri-maliyyə açıqlamalarının yüksək keyfiyyət standartlarına uyğun hazırlanmalı və açıqlanmalıdırlar.

Yüksək keyfiyyət standartlarının tətbiqi, hesabatların artan etibarlılığını və müqayisə edilə bilməsini və şirkətin fəaliyyət nəticələrinin daha yaxşı başa

düşülməsini təmin etməklə, investorların şirkətə nəzarət etmək imkanlarını artıracaq. Məlumatın keyfiyyəti əsasən onun toplanması və açıqlanması zaman istifadə olunan standartlardan asılıdır. Hazırkı Prinsiplər ölkələr arasında maliyyə hesabatların və digər maliyyə açıqlamaların şəffaflığının və müqayisəyə gəlməsinin artırılmasına kömək edən beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş yüksək keyfiyyət standartlarının yaradılmasını təklif edir. Bu cür standartlar özəl sektoru və, peşəkar cəmiyyətlər və müstəqil ekspertlər kimi, digər maraqlı tərəfləri cəlb edən açıq, müstəqil və ictimai proseslərin vasitəsilə işlənməlidir. Daxili yüksək keyfiyyət standartlarını beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş mühasibat standartlarının biri ilə uyğunlaşdırmaqla yaratmaq olar. Bir çox ölkələrdə listing keçmiş şirkətlərin belə standartlardan istifadə etməsi tələb olunur.

C. İllik audit şüarı və səhmdarları maliyyə hesabatlarının real maliyyə vəziyyəti və şirkətin bütün sahələrdə fəaliyyət nəticələrini əks etdirməsinə əmin etmək üçün kənarından müstəqil, səriştəli və peşəkar auditor tərəfindən hazırlanmalıdır.

Audit hesabatları, maliyyə hesabatlarının şirkətin real maliyyə vəziyyətini əks etdirməsini təsdiq etməklə yanaşı, maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim edilməsi üsullarına dair fikir bildirməlidir. Bu şirkətin nəzarət mühitinin gücləndirilməsinə kömək etməlidir.

Bir çox ölkələr auditorların müstəqilliyini artırmaq və onlar tərəfindən hesabatların səhmdarlara verilməsini təmin etmək üçün tədbirlər müəyyən ediblər. Bir sıra ölkələr auditor nəzarətini müstəqil təşkilatın vasitəsilə gücləndirilər. Həqiqətən də 2002 ci ildə İOSCO tərəfindən dərc edilmiş *Auditorlara Nəzarət Prinsiplərində* deyilir ki, auditorlara effektiv nəzarət digər mexanizmlərlə birgə, "...ictimai maraqlara qulluq edən orqan tərəfindən işin keyfiyyətinə və yerinə yetirilməsinə və ölkədə istifadə olunan etik standartlara nəzarət edilməsini, və həmçinin keyfiyyətə nəzarət mühitinin auditdən keçirilməsini təmin etmək..." və "...auditorlara audit peşəsindən müstəqil olan, və yaxud, peşəkar orqan nəzarət orqanı qismində çıxış etdiyi halda, müstəqil orqanın nəzarəti altında olan auditorlara nəzarət orqanı tərəfindən nəzarət olunmasını tələb etmək..." üçün mexanizmləri daxil etməlidir. Auditorlara nəzarət orqanının ictimai maraqlara uyğun fəaliyyət göstərməsi, müvafiq üzvlük əldə etməsi, onların vəzifələrini və səlahiyyətlərini müəyyən edən nizamnamənin və bu vəzifələri həyata keçirmək üçün peşəkar audit orqanının nəzarəti altında olmayan maliyyə dəstəyinin olması məqsədə uyğundur.

Çox hallarda kənar auditorun namizədliyi şüarın müstəqil audit komitəsi və ya ekvivalent orqan tərəfindən irəli sürülür və həmin komitə/orqan tərəfindən və ya birbaşa səhmdarlar tərəfindən təsdiq edilir. Bundan əlavə İOSCO-nun *Auditorun Müstəqilliyi və Auditorun Müstəqilliyinə Nəzarət etməkdə Korporativ İdarəetmənin Rolu haqqında Prinsipləri* "auditorun müstəqilliyi standartlarının ən azı şəxsi maraq, şəxsi yanaşma, propaqanda, şəxsi münasibət və hədə-qorxu kimi müstəqilliyə zərər gətirə biləcək halların qarşısını almaq üçün qadağalar, məhdudiyyətlər, digər siyasətlər, prosedurlar və açıqlamalarla müşahidə edilən prinsip strukturunun qurmasını" tələb edir.

Audit komitəsi və ya ekvivalent orqan bir çox hallarda daxili auditin fəaliyyətinə nəzarət etməli və kənar auditorun şirkətə göstərdiyi qeyri-audit xidmətlər növü daxil olmaqla kənar auditorla ümumi münasibətlərə nəzarət etməlidir. Kənar auditor tərəfindən şirkətə göstərilən qeyri-audit xidmətləri onların müstəqilliyini azalda bilər və onların özlərini öz işlərinin yoxlanılmasına cəlb edə bilər. Yarana biləcək təhrif olunmuş ödəmələrlə mübarizə etmək üçün bir sıra ölkələr qeyri-audit xidmətlərinə görə kənar auditora edilən ödəmələrin açıqlanmasını tələb edir. Auditorun müstəqilliyini qorumaq üçün digər üsullar auditorun öz müştərisi üçün göstərdiyi qeyri-audit xidmətinin növünə dair tam qadağaların və ciddi məhdudiyyətlərin qoyulması, auditorların (ya ortaqların ya da bəzi hallarda audit şirkətinin) məcburi dəyişilməsi, keçmiş auditorun auditdən keçən şirkət tərəfindən işə götürülməsinə dair müvəqqəti qadağaların qoyulması və auditorlara və ya onlardan asılı şəxslərə yoxlanılan şirkətdə maddi maraq güdməyə və ya rəhbər vəzifələri daşımağa icazə verməmək tələbləri daxildir. Bəzi ölkələr daha ciddi tənzimləyici tədbirlər görür və auditorun müəyyən müştəridən qeyri-audit xidmətlərinə görə ala biləcəyi gəlirin və auditorun bir müştəridən əldə edə biləcəyi gəlirin auditorun ümumi gəlirində payını məhdudlaşdırır.

Bəzi ölkələrdə yaranan ehtiyaclardan biri auditorların peşəkarlıqlarını yoxlamaqdır. Bir çox hallarda fərdi şəxslər öz peşəkarlıqlarını təsdiq etmək üçün qeydiyyat prosesindən keçməlidirlər. Lakin, peşəkarlığın lazımi səviyyəsini təyin etmək üçün bu proses davamlı təlimlərlə və iş təcrübəsinin yoxlanması ilə həyata keçirilməlidir.

D. Kənar auditorlar səhmdarlara hesabat verməli və şirkətin auditini peşəkar və əsaslı şəkildə aparmağa borcludurlar.

Kənar auditorun namizədliyinin şüaranın müstəqil audit komitəsi və ya ekvivalent orqan tərəfindən irəli sürülməsi və həmin komitə/orqan və ya birbaşa səhmdarlar tərəfindən təsdiq edilməsi təcrübəsi kənar auditorun səhmdarlara hesabat verməli olduğunu göstərdiyinə görə yaxşı təcrübə sayıla bilər. Bu tələb həmçinin kənar auditorun işlə əlaqədar ünsiyyətdə olduğu hər hansı bir şəxsə və ya şirkətin bir qrup menecerlərinə deyil şirkətin özünə dair peşəkar qayğı göstərmək öhdəliyini bildirir.

E. Məlumatın yayılması üsulları istifadəçilərə müvafiq məlumatı əldə etmək üçün bərabər, vaxtlı və sərfəli imkanlar yaratmalıdır.

Məlumatın yayılması kanalları məlumatın özü qədər mühüm ola bilər. Məlumatın açıqlanması bir çox hallarda qanunvericiliklə tələb olunduğu üçün, məlumatın yerləşdirilməsi və onun əldə edilməsi prosesi mürəkkəb və çox xərc tələb edə bilər. Məcburi hesabatların yerləşdirilməsi bəzi ölkələrdə elektron vasitələrin və məlumat-axtarış sistemlərinin köməyi ilə asanlaşdırılıb. Bəzi ölkələr növbəti mərhələyə doğru irəliləyir və şirkət haqqında müxtəlif məlumat mənbələrinin, o cümlədən səhmdarların məlumat bazalarının, birləşdirilməsinə dair addımlar atır. İnternet və digər informasiya texnologiyaları həmçinin məlumatın yayılmasını təkmilləşdirmək imkanını

verirlər.

Bir sıra ölkələr xüsusi şərtlərlə həyata keçirilməli olan daimi açıqlamalara (bir çox hallarda qanunla və listing qaydaları ilə tələb olunan), o cümlədən dövrü və davamlı və ya cari açıqlamalara dair üsullar müəyyən edir. Davamlı/cari açıqlamalara gəldikdə, mühüm irəliləyişlər haqqında məlumatın “dərhal”, yəni “mümkün qədər tez” və yaxud müəyyən edilmiş maksimum gün ərzində açıqlanması yaxşı təcrübə sayılır. İOSCO-nun *Daimi Açıqlamaya və Listing Keçmiş Təşkilatlar tərəfindən Mühüm İnkişaf haqqında Hesabatlara dair Prinsiplər* listing keçmiş təşkilatlar üçün daimi açıqlamaya və mühüm inkişaf haqqında hesabatlara dair ümumi prinsipləri müəyyən edir.

F. Korporativ idarəetmə strukturu məsləhətçilərin, brokerlərin, reyting agentliklərin və digərlərinin investorlar tərəfindən qəbul olunan qərarlara müvafiq olan analiz və ya məsləhətlərinin əldə edilməsinə kömək edən və şərait yaradan və bu məsləhət və təhlillərin düzgünlüyünə xələl yetirə biləcək maraqların ziddiyyətindən azad olan səmərəli bir yanaşma ilə tamamlanmalıdır.

Auditorların peşəkarlığına və müstəqilliyinə, və məlumatın vaxtlı yayılmasına dair tələblərə əlavə olaraq, bir sıra ölkələr bazarlara məsləhətlərin verilməsi və təhlillərin edilməsi üçün mənbə kimi istifadə edilə bilən sahələrin və fəaliyyətlərin bütövlüyünü təmin etmək üçün addımlar atır. Vəhdətdə olan və ziddiyyətlərdən azad işləyən bu cür vasitəçilər qabaqcıl korporativ idarəetmə təcrübələrinə uyğun olmaq üçün şirkətin şurasında stimül yaratmaqda mühüm rol oynaya bilər.

Lakin, bir çox hallarda maraqlar ziddiyyətinin yaranması və onların qiymətləndirməyə təsir göstərməsi faktları narahatçılıq yaradır. Belə hallar məsləhət verən öz müştəri şirkətinə həmçinin digər xidmətlər göstərmək istəyində olduğu zaman və ya məsləhət verənin şirkətdə və ya onunla rəqabətdə olan şirkətlərdə birbaşa maddi marağı olduğu zaman baş verir. Bu çox mühüm olan açıqlamanın həcmi və səhm bazarını təhlil edən məsləhətçilərin, reyting agentliklərin, investisiya bankların və digərlərin peşəkar standartlarına dair şəffaflıq proseslərini müəyyən edir.

Digər sahələrdəki təcrübələrə əsaslanaraq maraqların ziddiyyətinə və təşkilatın onları necə idarə etməsinə dair məlumatın tam açıqlanmasını tələb etmək daha məqsədə uyğundur. Şirkət tərəfindən potensial maraqlar ziddiyyətinin qarşısını almaq üçün işçilərin mükafatlandırılması strukturunun necə qurulması haqqında məlumatın açıqlanması xüsusilə əhəmiyyətlidir. Bu cür açıqlama investorlara riskləri qiymətləndirmək və məsləhətin və məlumatın verilməsində mümkün səhvləri nəzərə almaq üçün imkan verir. İOSCO məsləhətçilərə və reyting agentliklərinə aid prinsiplər yaradıb (İOSCO-nun *Qiymətli Kağızların Satıcısı tərəfindən Analitiklərin Maraqlarının ziddiyyətinə dair Prinsipləri*; İOSCO-nun *Reyting Agentliklərin Fəaliyyətinə dair Prinsipləri*).

VI. Müşahidə şurasının vəzifələri

Korporativ idarəetmə strukturu şirkətin strateji baxımdan istiqamətləndirilməsini, müşahidə şurası tərəfindən menecmentə effektiv nəzarəti və müşahidə şurasının şirkət və səhmdarlar qarşısında cavabdehliyini təmin etməlidir.

Şura strukturları və prosedurları İƏİT-in ayrı-ayrı ölkələrində və ölkələr daxilində müxtəlif olur. Bəzi ölkələrdə iki pilləli şuralar (two-tier board) mövcuddur və belə ölkələrdə nəzarət və idarəetmə funksiyaları ayrı-ayrı orqanlara verilir. Bu cür sistemlərdə qeyri-icraçı/kənar (şirkətdə rəhbər vəzifələri tutmayan) şura üzvlərindən ibarət “müşahidə şurası” və tamamilə icraçı/daxili üzvlərdən (şirkətin rəhbər işçilərdən) təşkil olunmuş “idarə heyəti” mövcuddur. Digər ölkələrdə həm icraçı və qeyri-icraçı şura üzvlərini daxil edən “unitar” şuralar fəaliyyət göstərir. Bəzi ölkələrdə əlavə olaraq audit məqsədləri üçün qanunla nəzərdə tutulmuş orqanlar yaradılıb. Bunları nəzərə alaraq hazırkı Prinsiplər ümumi xarakter daşıyır ki, şirkəti idarə etmək və menecmentə nəzarət etmək funksiyalarını daşıyan hər bir idarəetmə strukturu üçün tətbiq edilə bilən olsun.

Korporativ strategiyanı həyata keçirməklə birgə, şura menecmentin fəaliyyətinə nəzarətin həyata keçirilməsinə və səhmdarlar tərəfindən müvafiq gəlirlərin alınmasına, və həmçinin maraqlar ziddiyyətinin aradan qaldırılmasına və şirkətə qarşı iddiaların tarazlaşdırılmasına görə cavabdehdir. Öz vəzifələrini effektiv şəkildə yerinə yetirmək üçün, şuralar obyektiv və müstəqil qərarlar qəbul etmək imkanında olmalıdırlar. Şuranın digər əsas vəzifələrindən biri də şirkətin müvafiq qanunlara, o cümlədən vergi, rəqabət, əmək, ekologiya, bərabər imkanlar, səhiyyə və təhlükəsizlik haqqında qanunlara riayət etməsini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş sistemlərə nəzarət etməkdir. Bəzi ölkələr şuranın həyata keçirdikləri və menecmentin cavabdeh olduqları vəzifələrin müfəssəl şəkildə təsvirini faydalı hesab edirlər.

Şura nəyinki şirkətə və onun səhmdarlarına hesabat verməli, o həmçinin onların maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərməlidir. Bundan əlavə, şuralar digər maraqlı tərəflərin, o cümlədən işçilərin, kreditorların, müştərilərin, təchizatçıların və yerli cəmiyyətlərin maraqlarını nəzərə almalı və onlara qarşı ədalətli olmalıdır. Bu baxımdan ekoloji və ictimai standartlara riayət edilməsi zəruridir.

A. Şura üzvləri tam məlumatlı, vicdanlı, qayğılı və ehtiyatlı olmalı, şirkətin və səhmdarların maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərməlidirlər.

Bəzi ölkələrdə şuranın səhmdarların, işçilərin maraqlarını və ictimai rifahı nəzərə alaraq, şirkətin maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərməsi qanunla tələb olunur. Şirkətin maraqlarına qulluq etməsi menecmentə başqalarının hüquqlarını pozmağa imkan verməməlidir.

Hazırkı Prinsiplər şura üzvlərinin əsas iki fidusiar öhdəliklərini müəyyən edir:

ehtiyatlı olmaq və sadıq olmaq. Ehtiyatlı olmaq öhdəliyi şura üzvlərindən vicdanlı, diqqətli, ehtiyatlı olmalarını, tam məlumat əsasında və şirkətin və səhmdarların maraqlarına uyğun fəaliyyət göstərmələrini tələb edir. Bəzi ölkələrdə ehtiyatlı şəxsin oxşar şəraitdə göstərəcəyi davranış üçün bir “etalon” mövcuddur. Demək olar ki, bütün ölkələrdə ehtiyatlı olmaq öhdəliyi biznes qərarların qəbulunda edilən səhvlərə aid edilmir o şərtlə ki, həmin səhvlər şura üzvlərinin kobud laqeydliyi və diqqətsizliyi nəticəsində edilməyib. Prinsiplər şura üzvlərinin tam məlumat əsasında fəaliyyət göstərməsini tələb edir. Yaxşı təcrübə baxımından bu o deməkdir ki, şirkət haqqında əsas məlumatın və uyğunluq sistemlərinin etibarlı olması və şuranın Prinsiplər tərəfindən dəstəklənən əsas nəzarət rolunun həyata keçirilməsinə yardımçı olması şura üzvlərini qane etməlidir. Bir çox ölkələrdə bu artıq ehtiyatlı olmaq öhdəliyi kimi qəbul olunub, digərlərində isə həmin öhdəlik qiymətli kağızlar haqqında qaydalarla, mühasibat standartları ilə və sairə sənədlərlə tələb olunur. Sadıqlıq öhdəliyi xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki o, bu sənəddə qeyd olunan prinsiplərin, məsələn səhmdarlara eyni yanaşma, əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlara nəzarət və rəhbər işçilərin və şura üzvlərinin mükafatlandırılması siyasətinin qurulması prinsiplərinin effektiv şəkildə yerinə yetirilməsini dəstəkləyir. Bu həmçinin şirkətlər qrupu strukturu tərkibində çalışan şura üzvləri üçün əsas prinsipdir: baxmayaraq ki, şirkət digər şirkətin nəzarəti altında ola bilər, şura üzvlərinin sadıqlıq öhdəliyi qrupun ana şirkətinə deyil məhz şirkətin özünə və onun bütün səhmdarlarına aiddir.

B. Şuranın qərarları müxtəlif səhmdar qruplarına fərqli təsir göstərdikdə, şura bütün səhmdarlara qərəzsiz yanaşmalıdır.

Vəzifələrini yerinə yetirərkən şura müxtəlif seçiciləri təmsil edən fərdi nümayəndələr toplantısı kimi qəbul olunmamalı və fəaliyyət göstərməməlidir. Bir halda ki, bəzi şura üzvləri həqiqətən də müəyyən səhmdarlar tərəfindən təklif olunub və seçiliblər (və bəzən onların namizədlikləri digər səhmdarlar tərəfindən mübahisə edilə bilər), onların öz vəzifələrini yerinə yetirərkən bütün səhmdarlara eyni yanaşması şura işinin vacib bir xarakterik xüsusiyyətidir. Bu prinsipin faktiki olaraq bütün şura üzvlərini seçmək imkanında olan nəzarət paketinə sahib olan səhmdarları olan şirkətlərdə müəyyən edilməsi xüsusilə vacibdir.

C. Şura yüksək etik standartlar tətbiq etməlidir. O, maraqlı tərəflərin maraqlarını nəzərə almalıdır.

Şura, nəyinki öz fəaliyyəti ilə, həmçinin rəhbər işçiləri və ümumilikdə menecmenti təyin etmək və onlara nəzarət etməklə, şirkətin etik mühitinin yaradılmasında əsas rol oynayır. Yüksək etik standartlar şirkətin yalnız gündəlik fəaliyyəti deyil, həm də uzun müddətli öhdəlikləri baxımından etibarlılığını artırmaq vasitəsi kimi şirkətin uzun müddətli maraqlarına qulluq edirlər. Şuranın məqsədlərini açıq və işlək etmək üçün, bir çox şirkətlər, digər prinsiplər arasında, peşəkar standartlara və bəzi hallarda daha geniş əxlaq qaydalarına əsaslanan şirkətin davranış məəcəlləsinin yaradılmasını məqsəduyğun hesab edirlər. Sonda şirkətlər (və ya onun törəmələri) *İLO-nun*

Fundamental Əmək Hüquqları Deklarasiyasının dörd prinsiplərindən hamısını əks etdirən *İƏİT-in Çoxmillətli Müəssisələrə dair Rəhbərliyinə* könüllü uyğunlaşmaq öhdəliyini götürə bilirlər.

Şirkətin qaydaları, müxtəlif və çox zaman ziddiyyətdə olan qruplarla işləyərkən qərar qəbul etmək üçün struktur yaradır və rəhbər işçilər və şura üçün davranış standartı rolunu oynayır. Etik normalar ən azından şəxsi maraqlara güdülməsinə, o cümlədən şirkətin səhmləri ilə aparılan əməliyyatlara açıq aydın məhdudiyyətlər qoymalıdır. Etik davranış üçün ümumi struktur, fundamental tələb kimi istifadə olunan qanuna uyğunluq tələbindən üstün olunmalıdır.

D. Şura müəyyən əsas funksiyaları yerinə yetirməli, o cümlədən:

- 1. Korporativ strategiyayı, əsas əməliyyat planlarını, risk siyasətini, illik büdcəni və biznes planlarını nəzərdən keçirmək və istiqamətləndirmək; fəaliyyət məqsədlərini müəyyən etmək; onların həyata keçirilməsinə və fəaliyyətin nəticələrinə nəzarət etmək və əsas kapital xərclərinə, gəlirlərə və itkilərə nəzarət etmək.**

Şura üçün günü-gündən daha böyük əhəmiyyət kəsb edən və korporativ strategiyaya aid olan sahə risk siyasətidir. Belə siyasət şirkətin öz məqsədlərinə nail olmaq üçün qəbul etməyə hazır olduğu risk növünün və dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur. Beləliklə bu, şirkətin nəzərdə tutulmuş risk profilinə uyğunlaşmaq məqsədilə riskləri idarə etməli olan menecment üçün mühüm bir rəhbərlikdir.

- 2. Şirkətin idarəetmə təcrübələrinin səmərəliyini müşahidə etmək və lazım gəldikdə dəyişikliklər etmək.**

Şura tərəfindən idarəetməyə nəzarət, menecment üçün təşkilatın bütün sahələrinə dair hesabatlılıq xəttinin mövcudluğunu təmin etmək məqsədilə, şirkətin daxili strukturunun daima nəzərdən keçirilməsini daxil edir. Korporativ idarəetmə təcrübələrinin müntəzəm surətdə yoxlanılmasına və açıqlanmasına dair tələblərə əlavə olaraq, bir sıra ölkələr şuraya öz fəaliyyətini yoxlamağa və hər bir şura üzvünün və CEO/Şuranın sədrinin fəaliyyətinin nəticələrinə nəzər salmağa dair təkliflər və ya tələblər irəli sürür.

- 3. Rəhbər işçiləri seçmək, mükafatlandırmaq, onlara nəzarət etmək və, lazım gəldikdə, işdən azad etmək və onların əvəz edilməsinin planlaşdırılmasına nəzarət etmək.**

İki pilləli idarəetmə sistemlərində (two-tier board system) müşahidə şurası çox vaxt əsasən rəhbər işçilərdən ibarət olan idarə heyətini təyin etmək üçün də məsuliyyət daşıyır.

- 4. Əsas rəhbər işçilərin və şura üzvlərinin mükafatlandırılmasını şirkətin və səhmdarların uzun müddətli maraqlarına uyğun tənzimləmək.**

Sayı artmaqda olan bir çox ölkələrdə şura üzvlərinin və əsas rəhbər işçilərin mükafatlandırılmasına dair proqramın şura tərəfindən qurulması və açıqlanması yaxşı təcrübə hesab edilir. Proqramda mükafatlandırma ilə fəaliyyətin nəticələri arasında olan əlaqələr vurğulanır, və şirkətin uzun müddətli maraqlarını qısa müddətli maraqlardan üstün tutan, ölçülə bilən standartlar müəyyən edilir. Belə proqramlar şura üzvlərinə şura fəaliyyətindən əlavə gördükləri işlərə görə, məsələn məsləhət vermələrinə görə edilən ödənişlər üçün şərtlər müəyyən edir. Bu proqramlar həmçinin şura üzvləri və rəhbər işçilər tərəfindən əməl olunmalı şirkətin səhmlərini saxlamağa və satmağa dair tələblər və opsiyonların verilməsi və yenidən-qiyətləndirilməsi prosedurları müəyyən edir. Bəzi ölkələrdə bu cür siyasət rəhbər işçinin müqaviləsi bitdiyi halda ona veriləcək ödənişləri də əhatə edir.

Bir çox ölkələrdə şura üzvlərinin və rəhbər işçilərin mükafatlandırılması siyasətinin və onların iş müqavilələrinin, tamamilə və ya çox hissəsi müstəqil direktorlardan təşkil olunan, şuranın xüsusi komitəsi tərəfindən baxılması yaxşı təcrübə sayılır. Maraqlar ziddiyyətinin qarşısını almaq məqsədilə və rəhbər işçilərin biri birini mükafatlandıran komitələrin tərkibinə daxil olmasını istisna etmək üçün (Müşahidə Şurasının yanında) mükafatlandırma komitəsinin yaradılmasına dair tələb qoyulur.

5. Şuraya namizədliyin irəli sürülməsi və seçki prosesinin rəsmi və şəffaf şəraitdə keçirilməsini təmin etmək.

Hazırkı Prinsiplər şura üzvlərinin namizədliklərini irəli sürməkdə və onları seçməkdə səhmdarların fəal iştirakını təşviq edir. Şura namizədliklərin irəli sürülməsi və namizədlərin seçilməsi prosesinin bu və digər aspektlərinin qorunmasında mühüm rol oynayır. Birincisi, namizədliklərin irəli sürülməsi prosedurları ölkədən ölkəyə fərqlənsə də, şura və ya namizədlərin irəli sürülməsi komitəsi müəyyən edilən prosedurların şəffaflığını və qorunmasını təmin etmək üçün məsuliyyət daşıyır. İkincisi, şuranın mövcud bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün və bununla onun şirkətə dəyərini artırmaq üçün şura müvafiq biliyə, peşəkarlığa və təcrübəyə malik olan potensial şura üzvlərinin müəyyən edilməsində əsas rol oynayır. Bir sıra ölkələrdə cəmiyyətin hər təbəqəsindən namizədlərin açıq axtarışı prosesinə dair tələblər qoyulur.

6. Menecmentin, şura üzvlərinin və səhmdarların potensial maraq ziddiyyətlərinə, o cümlədən şirkət aktivlərinin düzgün istifadə olunmamasına və əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlarda qanunsuzluqlara yol verməmək və buna nəzarət etmək.

Maliyyə hesabatlarını və şirkət aktivlərindən istifadəni əhatə edən daxili nəzarət sistemlərinə nəzarət etmək və əlaqədar şəxslərlə əməliyyatlarda qanunsuzluqlara yol verməmək şuranın vacib funksiyasıdır. Bu funksiyalar bəzən şuraya birbaşa çıxışı olan daxili auditora həvalə edilir. Şirkətin digər işçiləri, məsələn baş məsləhətçi buna görə məsuliyyət daşdıqda onların daxili auditorun məsuliyyətlərinə oxşar hesabatlılıq vəzifəsini yerinə yetirməsi vacibdir.

Nəzarət funksiyalarını həyata keçirərkən, qeyri-etik/qeyri-qanuni

davranışlar haqqında məlumatların cəzalanmaqdan qorxmayaraq verilməsini təşviq etmək şura üçün vacibdir. Şirkətin etik normalarının mövcudluğu aidiyyəti olan hər bir fərdi şəxsin qanun tərəfindən qorunması ilə dəstəklənməli olan bu prosesə kömək etməlidir. Bir çox şirkətlərdə maliyyə hesabatlarının bütövlüyünə zərər gətirə bilən qeyri-etik və qanunsuz davranışlar haqqında narahatçılıqlarını bildirmək istəyən işçilər üçün əlaqə şəxsi qismində audit və ya etika komitələri çıxış edir.

7. Şirkətin mühasibat və maliyyə hesabat sistemlərinin, o cümlədən müstəqil auditin, bütövlüyünü və qanuna və müvafiq standartlara uyğunluğunu, və müvafiq nəzarət sistemlərinin, xüsusilə riskin idarədilməsi, maliyyə nəzarəti və əməliyyatlara nəzarət sistemlərinin mövcudluğunu təmin etmək.

Hesabatlılıq və nəzarət sistemlərinin vəhdətini təmin etmək üçün şura təşkilatın bütün sahələrində məsuliyyət və hesabatlılıq xəttlərini açıq şəkildə müəyyən etməli və həyata keçirməlidir. Şura həmçinin top menecerlər tərəfindən müvafiq nəzarətin həyata keçirilməsini təmin etməlidir. Bunu, məsələn, şuraya birbaşa tabe olan daxili audit sistemin vasitəsilə təmin etmək olar. Bəzi ölkələrdə daxili auditorun müstəqil audit komitəsinə və ya kənar auditorla münasibətlərin idarə olunmasına görə məsuliyyət daşıyan ekvivalent orqana hesabat verməsi yaxşı təcrübə kimi qəbul edilir və bu da şura tərəfindən razılaşdırılmış cavabın alınmasına imkan verir. Həmin komitə və ya ekvivalent orqan tərəfindən maliyyə hesabatların əsasını təşkil edən ən mühüm mühasibat siyasətlərinin nəzərdən keçirilməsi və şuraya hesabat verilməsi də yaxşı təcrübə sayılmalıdır. Lakin, şura hesabat sisteminin vəhdətini təmin etməkdə son məsuliyyət daşmalıdır. Bəzi ölkələrdə şura sədrinin daxili nəzarət prosesləri haqqında hesabat verməsi tələb olunur.

Müvafiq qanunlara, qaydalara və standartlara, o cümlədən *İƏİT-in Rüşvətxorluğa qarşı Konvensiyası* tərəfindən tərtib edilməsi tələb olunan xarici vəzifəli şəxslərin rüşvətxorluğunu qanunsuzlaşdırmaq üçün sazişlərə və rüşvətxorluğun və korrupsiyanın digər formalarına nəzarət etmək üçün müəyyən edilən digər üsullara uyğunlaşmağa kömək edən daxili proqramların və prosedurların hazırlanması şirkətlərə məsləhət görülür. Bundan əlavə, uyğunlaşma həmçinin qiymətli kağızlara, rəqabətə və iş və təhlükəsizlik şərtlərinə dair digər qanun və qaydalara aid olmalıdır. Bu cür uyğunlaşma proqramları şirkətin etik qaydalarına da dəstək verəcəkdir. Effektiv olması üçün, biznesin həvəsləndirmə strukturu onun etika və peşəkarlıq standartlarına uyğun olmalıdır ki, bu dəyərlərə riayət edilməsi qiymətləndirilsin və qanun pozuntularının qarşısı bu fikirdən daşındıran nəticələr və ya cəzalarla alınsın. Uyğunlaşma proqramları mümkün qədər törəmə təşkilatlara da aid edilməlidir.

8. Açıqlama və məlumatın verilməsi proseslərinə nəzarət etmək.

Şuranın və menecmentin açıqlamaya və məlumatların verilməsinə dair funksiyaları və məsuliyyətləri şura tərəfindən aydın müəyyən edilməlidir. Bəzi şirkətlərdə investisiya münasibətləri ilə məşğul olan və birbaşa şuraya hesabat verən əməkdaşlar var.

E. Şura korporativ əlaqələrə dair müstəqil obyektiv qiymət vermək qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Menecmentin fəaliyyətinin nəticələrinə nəzarət etmək, maraqlar ziddiyyətinin qarşısını almaq və şirkət daxilində şirkətə qarşı tələbləri tarazlaşdırmaq vəzifələrini yerinə yetirmək üçün, şuranın obyektiv qərarlar qəbul etmək imkanında olması mühümdür. Birinci növbədə bu müstəqillik və menecmentə qarşı obyektivlik deməkdir ki, bu da şuranın tərkibinə və strukturuna təsir edəcəkdir. Belə şəraitdə şuranın müstəqilliyi kifayət sayda şura üzvlərinin menecmentdən müstəqil olmasını tələb edir. Bir pilləli şurası olan bir çox ölkələrdə şuranın obyektivliyi və menecmentdən müstəqil olması baş icraçının (chief executive) və şura sədrinin rollarını bölməklə, və yaxud, bu rollar birləşdirilibsə də, kənar direktorların yığınağını təşkil etmək və ya ona sədrlik etmək üçün aparıcı qeyri-icraçı direktoru təyin etməklə gücləndirilə bilər. İki vəzifələrin bölünməsi yaxşı təcrübə sayıla bilər, məhz ona görə ki, bu hüquqların tarazlaşdırılmasına nail olmağa, hesabatlılığı artırmağa və şuranın menecmentdən müstəqil olaraq qərarlar qəbul etmək imkanlarını genişləndirməyə kömək edə bilər. Aparıcı direktorun təyin edilməsi də bəzi ölkələrdə yaxşı təcrübəyə bir alternativ kimi qəbul edilir. Bu cür mexanizmlər həmçinin şirkətin yüksək səviyyəli idarəedilməsini və şuranın effektiv surətdə fəaliyyət göstərməsini təmin etməyə kömək edə bilər. Bəzi ölkələrdə, sədr və ya aparıcı direktor şirkətin katibi tərəfindən dəstəklənə bilər. İki pilləli şurası olan sistemlərdə, aşağı pillənin şurası sədrinin təqaüdə çıxdıqda Müşahidə Şurasının Sədri olmaq tendensiyası mövcuddursa, bunun korporativ idarəetməyə mümkün təsiri nəzərə alınmalıdır.

Şuranın obyektivliyinin hansı şəkildə möhkəmləndirilməsi həmçinin şirkətin mülkiyyət strukturundan asılıdır. Ən iri səhmdar şuranı və menecmenti seçmək üçün kifayət qədər səlahiyyətə malikdir. Lakin, bu halda da, şura şirkət və onun bütün səhmdarları, o cümlədən azlıq təşkil edən səhmdarları qarşısında fidusiar məsuliyyət daşıyır.

Müxtəlif ölkələrdə şura strukturlarının, mülkiyyət strukturlarının və təcrübələrin müxtəlifliyi şuranın obyektivliyi məsələsinə dair müxtəlif yanaşmalar tələb edir. Bir çox hallarda obyektivlik şuranın kifayət sayda üzvlərinin şirkətin işçisi olmamasını və şirkətlə və ya onun menecmenti ilə heç bir iqtisadi, ailəvi və ya digər əlaqələrdə olmamasını tələb edir. Bu tələb səhmdarlara şuranın üzvü olmağa mane olmur. Digər ölkələrdə, nəzarət paketinə sahib olan səhmdarlardan və ya digər nəzarətçi orqandan müstəqillik vurğulanmalıdır, xüsusilə də azlıq təşkil edən səhmdarların ex-ante hüquqları zəif olduğu və hüquqları pozulduqda onları bərpa etmək imkanları məhdud olduğu hallarda. Bəzi ölkələrdə şura üzvlərinin bir hissəsinin əsas səhmdarlardan müstəqil olmaq və onlarla yaxın biznes əlaqəsində olmamaq və yaxud onların nümayəndəsi olmamaq tələbləri həm məcəllələrdə həm də qanunlarda öz əksini tapıb. Digər hallarda tərəflər, məsələn müəyyən kreditörlər həmçinin mühüm təsir göstərməyə malik ola bilər. Şirkətə təsir göstərmək imkanında olan tərəflər varsa, şuranın qərar qəbulunda obyektivliyini təmin etmək üçün ciddi yoxlamaların mövcudluğu vacibdir.

Şura üzvlərinin müstəqilliyini müəyyən etdikdə, korporativ idarəetmənin bəzi milli prinsipləri, bir çox hallarda listinq qaydalarında əks etdirilən qeyri-

müstəqillik kriteriyalarını açıqlayır. Lazımi şərtləri müəyyən etdikdə, şəxsin müstəqil olmadığını bildiren neqativ kriteriyalar müstəqilliyin pozitiv misalları ilə effektiv tamamlana biləcək və buda öz növbəsində effektiv müstəqilliyin mümkünlüyünü artıracaqdır.

Müstəqil şura üzvlərinin olması şuranın qərar qəbul-etmə prosesi üçün faydalı ola biləcəkdir. Onlar şuranın və menecmentin fəaliyyət nəticələrinin qiymətləndirilməsi prosesinə obyektivlik gətirə bilirlər. Bundan əlavə onlar menecmentin, şirkətin və səhmdarların maraqlarının ayrıldığı sahələrdə, məsələn rəhbər işçilərin mükafatlandırılması, işçilərin əvəz edilməsi prosesinin planlaşdırılması, korporativ nəzarətin dəyişilməsi, şirkətin satın-alınmasına qarşı üsulların istifadə edilməsi, mühüm payların əldə edilməsi və audit funksiyası məsələlərində mühüm rol oynaya bilər. Həmin mühüm rolu oynamaq üçün, şuranın kimi müstəqil hesab etdiyini və bu nəticəyə gəlmək üçün hansı kriteriyalardan istifadə olunacağını bəyan etməsi məqsədə uyğundur.

1. Şuralar maraqların ziddiyyətinə gətirib çıxara bilən tapşırıqlara müstəqil qiymət verməyə qadir olan lazımi sayda qeyri-icraçı şura üzvlərini təyin etməlidir. Bu cür vəzifələrin nümunələri maliyyə və qeyri-maliyyə hesabatların bütövlüyünün təmin edilməsi, əlaqədar şəxslərlə əməliyyatların nəzərdən keçirilməsi, şura üzvlərinin və əsas rəhbər işçilərin təyin edilməsi və onların mükafatlandırılmasıdır.

Maliyyə hesablarına, mükafatlandırmaya və işə namizədlərin irəli sürülməsinə görə məsuliyyət ümumilikdə şuranın üzərinə düşsə də, qeyri-icraçı müstəqil şura üzvləri bazar iştirakçılarında onların maraqlarının qorunacağına dair əlavə əminlik yarada bilər. Şura həmçinin maraqlar ziddiyyətinə gətirib çıxara bilən məsələlərin həlli üçün xüsusi komitənin yaradılmasını nəzərdə tuta bilər. Bu cür komitələr minimal sayda iştirakçılardan və ya bütünlüklə qeyri-icraçı üzvlərdən təşkil oluna bilər. Bəzi ölkələrdə, səhmdarlar xüsusi bölmələrə qeyri-icraçı şura üzvlərinin namizədlərinin irəli sürülməsinə və ya onların seçilməsinə görə birbaşa məsuliyyət daşıyırlar.

2. Komitələr yarandıqda, şura onların mandatlarını, tərkibini və iş prosedurunun müəyyən etməli və açıqlamaladır.

Komitələr şuranın işini yaxşılaşdırmağa bilərsə də, onlar həmçinin şuranın və fərdi şura üzvlərinin kollektiv məsuliyyəti haqqında suallar qaldıra bilər. Şuranın komitələrinin işini qiymətləndirmək üçün bazarın onların məqsədi, vəzifələri və tərkibi haqqında tam və aydın məlumat alması vacibdir. Bu cür məlumatların açıqlanması şura tərəfindən yaradılan və çox hallarda müstəqil fəaliyyət göstərə bilən və daxili auditorla münasibətlərə nəzarət etmək hüququna malik olan müstəqil audit komitəsi olan ölkələrdə xüsusilə vacibdir. Belə komitələrdən digərləri namizədlərin irəli sürülməsi və mükafatlandırma məsələləri ilə məşğul olan komitələrdir. Şuranın qalan hissəsinin və ya bütünlüklə şuranın hesabatlılığı aydın şəkildə müəyyən edilməlidir. Açıqlamaya dair tələblər məxfi kommersiya əməliyyatları kimi məsələlərlə məşğul olan komitələrə aid edilmir.

3. Şura üzvləri öz vəzifələrini səmərəli yerinə yetirməyə qadir olmalıdırlar.

Həddindən artıq şuraların üzvü olmaq, şura üzvünün fəaliyyətinin nəticələrinə mənfi təsir göstərə bilər. Şirkətlər bir neçə şurada üzvlüyün şuranın fəaliyyətinin nəticələrinə təsirini nəzərdən keçirə bilər və bu barədə məlumatı səhmdarlara açıqlamalıdırlar. Bəzi ölkələr bir şəxsin şuralarda tuta bildiyi vəzifələrin sayına məhdudiyyətlər qoyublar. Xüsusi məhdudiyyətlərin qoyulması şura üzvlərinin səhmdarların gözündə etibarlı olmasını və qanuna uyğun fəaliyyət göstərməsini təmin etməkdən az vacibdir. Hər bir şura üzvünün yığıncaqlarda iştirakı (məsələn neçə yığıncaqda iştirak etməyib) haqqında hesabatların və şuranın adından görülən digər işlərin və verilən müvafiq müddəaların dərc edilməsi qanun və qaydalara uyğun olmağa kömək edir.

Şura təcrübələrini təkmilləşdirmək və şura üzvlərinin işini yaxşılaşdırmaq üçün, bir çox ölkələr şirkətlər tərəfindən şuraya hər bir şirkətin özünəməxsus ehtiyaclarını ödəyən təlimlərin keçirilməsini və şura üzvlərinin könüllü özünü-qiyətləndirməsi prosesinin həyata keçirilməsini təşviq edirlər. Bu, şura üzvlərinin təyin olunandan sonra müvafiq təcrübə qazanmasını və sonradan daxilə keçirilən təlimlərin və kənar kursların vasitəsilə müvafiq yeni qanunlar, qaydalar və dəyişən kommersiya riskləri haqqında xəbərdar olmasını nəzərdə tutur.

F. Şura üzvləri vəzifələrini yerinə yetirmək üçün dəqiq, müvafiq və vaxtlı məlumatı əldə etmək imkanına malik olmalıdırlar.

Şura üzvlərinə qərarlar qəbul etmək üçün işə aid olan məlumatları vaxtlı-vaxtında almalıdırlar. Qeyri-icraçı şura üzvlərinin adətən şirkət daxilində əsas menecerlər qədər məlumata çıxışları yoxdur. Qeyri-icraçı şura üzvlərinin şirkətə dair işləri, onların şirkətin katibi və daxili auditoru kimi müəyyən top menecerlərə çıxışlarını və şirkətin hesabına müstəqil kənar məsləhət almaqlarını təmin etməklə, təkmilləşdirilə bilər. Şura üzvləri vəzifələrini yerinə yetirmək üçün dəqiq, müvafiq və vaxtlı məlumatın əldə edilməsini təmin etməlidirlər.